

ОГЛЯД ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ЗА ДАНИМИ СТАТИСТИЧНОЇ ФОРМИ 1А-РИБА (РІЧНА) ЗА 2018 РІК

*Ю. Шарило,
директор бюджетної установи
«Методично-технологічний центр з аквакультури», м. Київ
Г. Небога,
заступник директора бюджетної установи
«Методично-технологічний центр з аквакультури», м. Київ
М. Місар
головний рибовод бюджетної установи
«Методично-технологічний центр з аквакультури», м. Київ
В. Герасимчук,
провідний фахівець бюджетної установи
«Методично-технологічний центр з аквакультури», м. Київ*

Управління розвитком будь-якої галузі економіки можливе лише за уявлення про її реальний стан, знання структури виробництва, його технологічні особливості, а також за особливостями споживчого ринку тієї чи іншої продукції. Один з головних моментів у цьому переліку – знання про стан галузі, які можна отримати лише за допомогою збору та аналізу статистичної інформації.

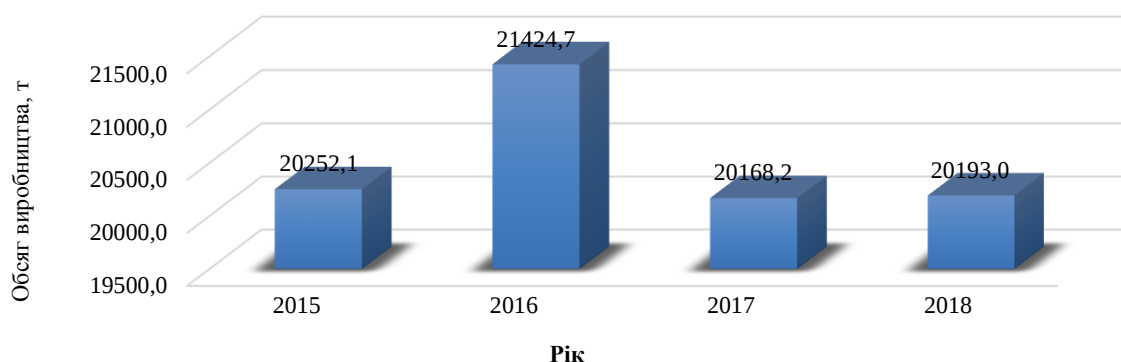
У тому що стосується аквакультури – це, звичайно, обсяги вирощування товарної риби, площі виробничих потужностей, тощо. В умовах планової економіки та за існування лише єдиної форми власності – державної, надання такої інформації є обов'язковим та дозволяє мати уявлення про обсяги виробництва і спрямовувати його за тими напрямками, які вважає держава важливими задля забезпечення продовольчої безпеки.

Тривалий час в Україні збір статистичної інформації щодо виробництва продукції рибництва здійснювався за інерцією за тими самими формами, які було запроваджено ще за часів СРСР. Законом України «Про аквакультуру» статтею 5 «Права та обов'язки суб'єктів аквакультури» пунктом 2 абзацу 3 було передбачено, що суб'єкти аквакультури зобов'язані «подавати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, звітну інформацію щодо обсягів виробництва продукції аквакультури у визначені строки за формами, затвердженими в установленому порядку». Відповідні форми було затверджено Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 141 від 21.03.2012.

Інформація за даною формою збирається вже шість років поспіль. Вона достатньо різноманітна.

Відповідно до наявних даних, протягом чотирьох останніх років відбувалось досить стале виробництво товарної продукції (вирощування риби). Обсяги коливались у незначних межах 20,2-21,4 тисяч тонн. У 2018 році загальний обсяг продукції аквакультури становив 20,2 тисяч тонн.

Загальний обсяг виробництва товарної рибної продукції по роках

Перш за все мусимо констатувати, що загальна площа водойм, які були задіяні для вирощування товарної риби у 2018 році, збільшилась за усіма напрямками: ставові господарства, басейни та садки. Протягом останніх чотирьох років можна з певними застереженнями констатувати постійне збільшення саме виробництва у садковій аквакультурі та штучних басейнах. Більш технологічні напрямки аквакультури (рециркуляційна, басейнова та садкова) розвиваються інтенсивніше. А ставкова аквакультура, завдяки складнощам орендних відносин, навпаки, за виключенням 2018 року, скорочувала виробничі площі (хоча не суттєво).

Використання виробничих потужностей водних об'єктів для аквакультури

Ставки, га

№ п/п	Категорія ставів	Рік			
		2015	2016	2017	2018
1	Було в експлуатації -всього	69099,2	65669,7	63775,4	67873,1
2	Маточні	681,2	690,9	642,7	525,3
3	Нерестові	145,3	161,5	144,2	157,8
4	Вирощувальні	19269,3	19969,9	19485,6	21346,9
5	Нагульні	42681,9	38634,1	39381,6	42158,2
6	Зимовальні	891,4	845,3	912,1	762,4
7	Карантинні	72,7	76,5	237,5	54,8
8	Інші стави	1541,3	2043,0	1887,9	1611,9
9	Водопостачальні	3816,1	3248,7	1283,9	1255,8
10	Інші водні об'єкти (водосховища, озера)	7968,5	8166,4	9342,2	4370,5

Садки, м²

№ п/п	Категорія садків	Рік			
		2015	2016	2017	2018
1	Всього	31019,2	30623,2	35134,0	40879,0
2	Вирощувальні	9043,2	21456,2	26286,2	38076,0
3	Нагульні	21976,0	9167,0	8847,8	2803,0

Басейни, м²

№ п/п	Категорія басейнів	Рік			
		2015	2016	2017	2018
1	Всього	45963,9	50954,4	51169,1	52209,1
2	Вирощувальні	3811,9	41779,4	39322,8	42325,1
3	Нагульні	7852,0	9175,0	11846,3	9884,0

За типами водойм у вирощуванні основних українських об'єктів аквакультури (коропа та рослиноїдних) безумовно переважає ставкове виробництво – від 87,5 до 97,3 %, коливання – за рахунок збільшення у деякі роки виробництва в категорії «Інших водойм». Обсяги виробництва у басейнах мізерні – від 0,2 до 0,5 % від загальних обсягів вирощування. Найменший обсяг – 87,5 % – зафіксовано для 2016 року, тоді ж, коли зафіксовано максимальне скорочення обсягів вирощування «рослиноїдних» у ставках. Складається враження, що це була помилка під час збирання даних.

Виробництво рибопосадкового матеріалу за 2018 рік

Основою галузі аквакультури становить рибопосадковий матеріал. Подальший розвиток промислового рибництва та збільшення виробництва товарної риби може бути здійснено тільки за повного забезпечення рибницьких господарств якісним рибопосадковим матеріалом. Виробництво рибопосадкового матеріалу має значно випереджати розрахункову потребу ринку, оскільки на всіх стадіях вирощування спостерігаються його великі втрати. Навіть за сприятливих умов в господарствах необхідно мати резерв рибопосадкового матеріалу в межах не менше 10 %.

У 2018 році було вирощено різновікового рибопосадкового матеріалу 154,5 млн. екз. (8 602 т), що на 171,4 млн. екз. (383,6 т) менше ніж було вирощено у 2017 році.

Виробництво рибопосадкового матеріалу

№ п/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки		
		2016	2017	2018
1	Всього вирощено рибопосадкового матеріалу:			
	млн. екз.	162,7	325,9	154,5
	тонн	8 791	8 986	8 602
2	Вирощено цьоголіток:			
	млн. екз.	117,7	258,8	108
	тонн	2 988	3 001	2 718
3	Вирощено дволіток:			
	млн. екз.	14,4	28,7	15,4
	тонн	3 468	3 257	3 358
4	Всього посаджено на зимівлю рибопосадкового матеріалу:			
	млн. екз.	210,9	130,2	109,2
	тонн	4 939	4 924	6 521
5	Середня наважка, г:			
	цьоголітка	25,4	11,6	25,2
	дволітка	241	113	218
6	Рибопродуктивність вирощувальних ставів, ц/га	4,4	4,4	3,9
7	Отримано личинки в інкубаційних цехах, млн. шт.	797,2	544,6	907,6
8	Вселення у внутрішні водні об'єкти, млн. шт.	1,3	0,034	0,3

Із них, в минулому 2018 році, всього цьоголіток різних видів риб було вирощено 108 млн. екз. та 2 718 тонн, що на 150,8 млн. екз. менше ніж у 2017 році або менше на 283 тонни у ваговому еквіваленті. Середня маса цьоголіток у 2018 році становила 25,2 г проти 11,6 г у 2017 році.

Дволіток всього було вирощено 15,4 млн. екз. (3 358 т), що на 13,3 млн. екз. менше, але на 101 тонну більше ніж у 2017 році. Середня маса 1 екз. дволітки становила 218 г проти 113 г у 2017 році.

Одночасно спостерігається зменшення питомої ваги дволіток в загальній кількості рибопосадкового матеріалу. Причиною такого зменшення є більші витрати на виробництво, необхідність використання більших площ під вирощування, подвійний відхід риби за два періоди зимівлі, збільшення собівартості рибопосадкового матеріалу в цілому, та інше.

Спостерігається тенденція до зменшення обсягів вирощування рибопосадкового матеріалу, крім 2017 року. Це можна пояснити недостовірністю даних, які надали суб'єкти аквакультури або відсутністю у ряді рибних господарств маточного поголів'я, невчасне проведення нерестової кампанії, недотримання технології інкубації ікри риби в інкубаційних цехах, що в підсумку призводить до пізньої посадки личинок риби на вирощування, масової їхньої загибелі, зменшення середньої маси рибопосадкового матеріалу, тощо.

Витрати кормів на рибопосадковий матеріал протягом останніх трьох років був майже однаковий.

Різниця між кількістю вирощеного і посадженого на зимівлю рибопосадкового матеріалу виникає внаслідок реалізації восени та осіннього зариблення нагульних та вирощувальних ставків II категорії.

Рибопродуктивність вирощувальних ставків залишається на досить низькому рівні – від 3,9 до 4,4 ц/га. Враховуючи, що зональна рибопродуктивність вирощувальних ставків при екстенсивній технології вирощування повинна складати від 5 до 7 ц/га, а при інтенсивній технології від 10 до 15 ц/га і більше.

У 2018 році до водойм загального значення було вселено 0,3 млн. екз. різновікової молоді різних видів риби. Протягом чотирьох років дані коливалися від 0,034 млн. екз. (2017 рік) до 1,3 млн. екз. (2016 рік).

Зменшення обсягів вселення у природні водні об'єкти, призвело до зменшення уловів риби у цих категоріях водойм. Як наслідок зменшення обсягів вселення та недоотримання коштів державного бюджету на виконання державної програми «Відтворення водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах» призводить до зменшення обсягів вилову товарної риби у наступні два-три роки.

Проблема забезпечення рибницьких господарств життєстійким рибопосадковим матеріалом залишається однією з актуальних на протязі всієї історії рибництва. Збільшення ставкових площ, підвищення щільності посадки при інтенсифікації ставкового рибництва, розвиток індустріального рибництва, інтродукція в малі водойми різного цільового спрямування вимагають постійного нарощування об'ємів виробництва. При цьому спостерігається тенденція розширення вимог споживачів до якості рибопосадкового матеріалу.

Вирощування товарної риби

Сьогодні в Україні традиційними об'єктами аквакультури залишаються коропові види риби: короп, білий та строкатий товстолобики та їх гібриди і білий амур. Однак останнім часом активно вирощуються і інші види: райдужну

форель, європейського сома, щуку, кларієвого сома, карася, лина, а серед осетрових найпоширенішими є стерлядь, російський осетер, севрюга, білуга, бестер, веслоніс, тощо.

Таблиця обсягів вирощування товарної риби, т

Рік	Обсяги виробництва (за видами риби)						
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші	Разом
2015	9 903,5	8 127,8	87	137	352,3	1 644,5	20 252,1
2016	9 865	9 154,4	107,5	116,4	330,3	1 851	21 424,7
2017	9 624	7 750,4	146,2	137,9	344,2	2 165,4	20 168,2
2018	9 584,8	7 990,4	133,7	111,5	261,4	2 111,2	20 193

Основу товарного виробництва становили різні породи коропа (від 46 до 49 % від загальних обсягів вирощеної продукції) та рослиноїдні риби (строкатий та білий товстолобики і їх гібриди та білий амур – від 38,4 до 42,7 %)). Впевнено казати про якісь тенденції/тренди досить важко, хоча у тому що стосується рослиноїдних проглядається динаміка до скорочення обсягів виробництва. Аналізуючи об'єми виробництва сомових (від 0,43 до 0,72 %), осетрових (від 0,54 до 0,68 %), лососевих (від 1,29 до 1,74 %) та інших видів риби (від 8,64 до 10,7 %), спостерігається певна динаміка до збільшення вирощування сомових та стабілізації осетрових, а також падіння обсягів вирощування лососевих.

Більш чітку картину отримуємо розглядаючи інформацію про обсяги реалізації продукції. Так чітко помітно хоч і повільний, але ріст обсягів реалізації звичайного коропа та підвищення 2016 з подальшим падінням та стабілізацією вже на більш високому рівні у 2017 та 2018 рр. обсягів рослиноїдних видів риби.

Обсяги реалізації товарної риби, т

Рік	Види риби						
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші	Разом
2015	6 645,9	4 953,6	30,3	54,1	333,9	1 345,4	13 363,2
2016	6 625,5	6 606,2	81,2	49,6	264,6	887,5	14 514,6
2017	7 016,3	5 264,3	72,7	76,1	317	1 695,4	14 441,7
2018	7 049,8	5 065,1	107,3	81	226,5	1 555,4	14 085,2

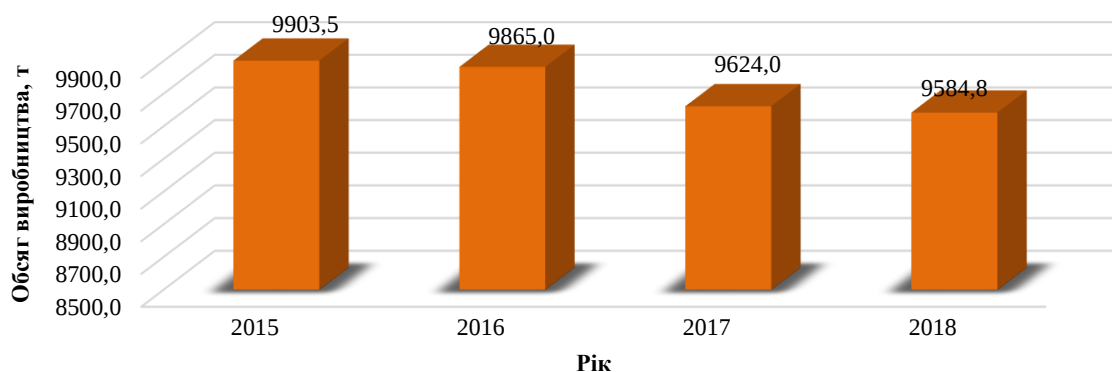
Безумовно поступово збільшуються обсяги реалізації сомових риби та осетрових. Дуже важко сказати, що відбувається з виробництвом та реалізацією лососевих, оскільки за наявними числами відбувається якесь стрибкоподібне зростання/зменшення обсягів реалізації (як і вирощування та вилову) цього виду продукції. Швидше за все (як буде надалі підтверджено даними з споживання кормів), така ситуація пов'язана з дуже несумлінним збиранням інформації щодо виробництва цього об'єкту.

Якщо розглянути ситуацію з обсягами вирощування/вилову та реалізації у цілому, то з'ясується, що обсяги вирощування повільно, але зростають, вилови продукції – так само повільно знижуються, а от обсяги реалізації продукції, досягнувши максимуму у 14 514,6 тонн у 2016 році, дуже повільно зменшуються. Це відбувається у першу чергу за рахунок зменшення обсягів реалізації рослиноїдних та лососевих видів риби (звичайного коропа, як зазначено вище,

реалізується з роками більше); коливання у групі «Інші» пояснити важко, ймовірно, вони пов'язані з особливістю організації виробничих процесів у господарствах.

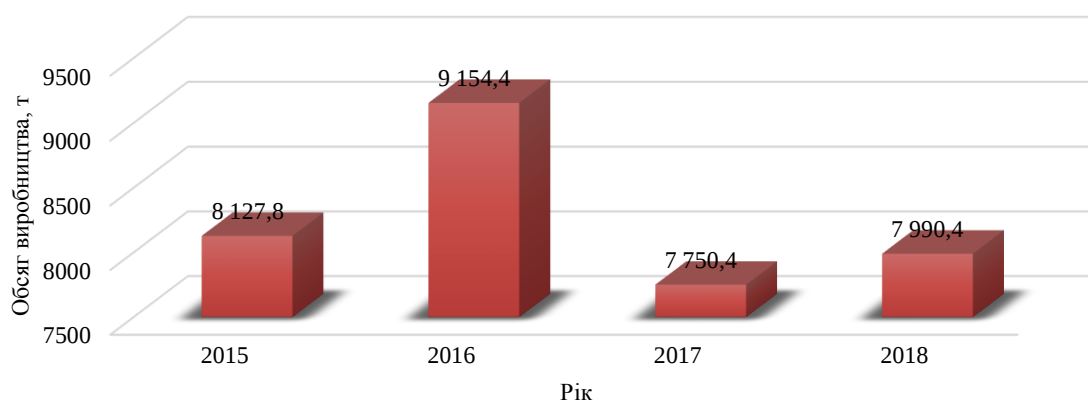
За типами водойм у вирощуванні звичайного коропа безумовно переважає ставкове виробництво – від 87,5 до 97,3 %, коливання – за рахунок збільшення у деякі роки виробництва в категорії «інших водойм». Обсяги виробництва у басейнах мізерні – від 0,2 до 0,5 % від загальних обсягів вирощування. Якихось виразних тенденцій на цьому відтинку часу не помічено. Найменший обсяг – 87,5% – зафіксовано для 2016 року, тоді ж, коли зафіксовано максимальне скорочення обсягів вирощування «рослиноїдних» у ставках. Складається враження, що це була помилка під час збирання даних.

Загальний обсяг виробництва коропа по роках

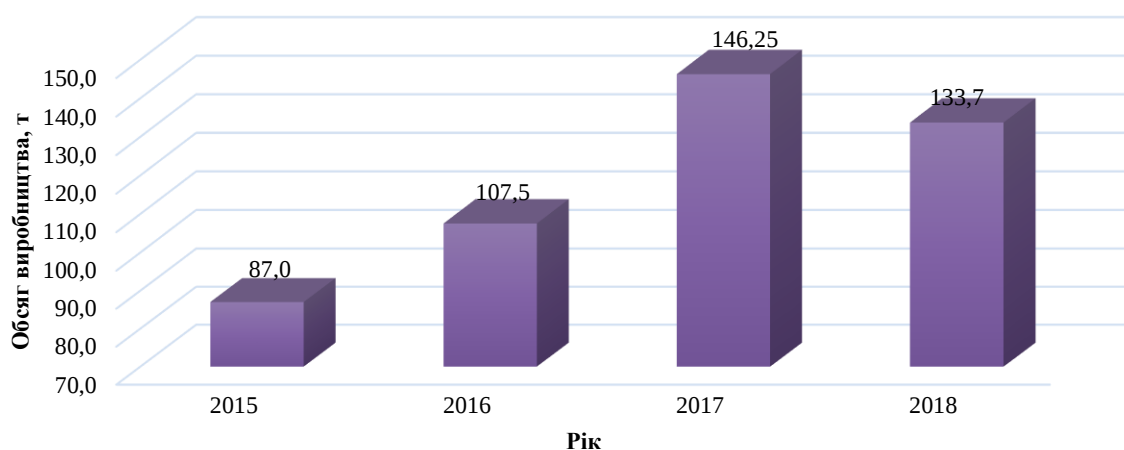
Рослиноїдні види риб вирощували, головним чином, у ставкових господарствах – від 77 до 90 %. Один рік – 2016 – вибивається з загальної тенденції (вирощування у ставках на рівні 90 %), а саме – 77 %, про що вже згадано у абзаці щодо звичайного коропа. Крім того, у категорії «Інші водойми» обсяги вирощування рослиноїдних становили від 8,6-10 до 21,6 % (той самий 2016 рік). Обсяги вирощування у сажалках(садках) весь час знаходилися у межах 0,3-1,1 %, у басейнах – на рівні 0,2 %. 2018-го року зафіксовано вирощування 30 кг продукції в акваріумах (це 0,0004 %).

Загальний обсяг виробництва рослиноїдних видів риб по роках

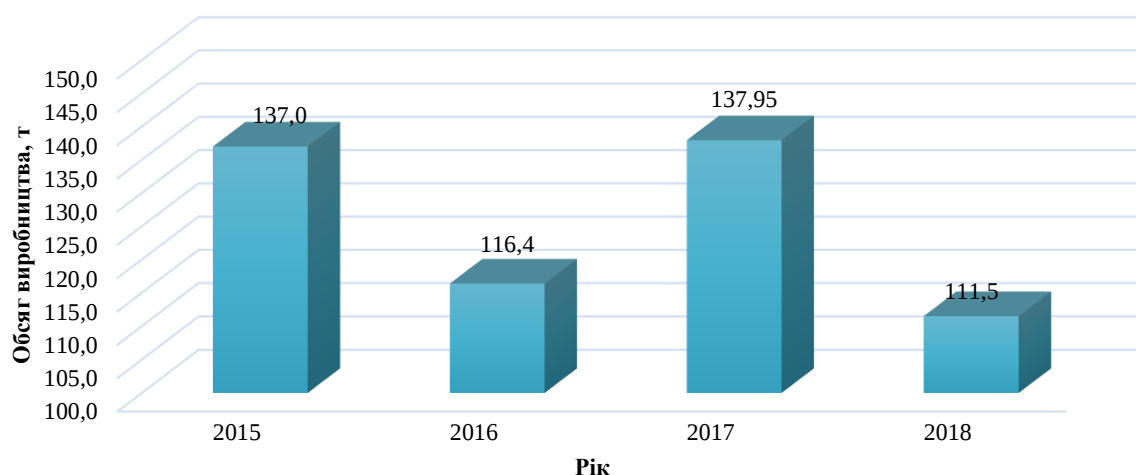
Що стосується сомових, то протягом періоду дослідження (2015-2018 рр.) відбулось скорочення обсягів вирощування сомових у ставках з 82,6 до 43,7 % від загальних обсягів. У той же час у сажалках вирощувалось від 15,2 до 28,7 %, тенденцію визначити важко. У басейнах раптом – від рівня 1 % – у 2017 році відбулось стрімке підвищення обсягів вирощування сомових до позначки 26,1 %, яке вже 2018 повернулось, приблизно до 1 %. Так само раптово, за 0 % обсягів вирощування у 2015 та 2016 рр. та 1 % у 2017 році – зросло вирощування сомових у басейнах (РАС). Ймовірно, дійсно у технологіях вирощування сомів, у зв'язку з поширенням виробництва кларієвого сома, відбувається рух у напрямі виробництва саме цього виду з використанням рециркуляційних аквакультурних систем. Падіння обсягів вирощування у ставках, ймовірно, пов'язане із зменшенням обсягів виробництва європейського сома або навіть збереження офіційних чисел вирощування цього об'єкту за одночасного збільшення обсягів вирощування кларієвого сома, і, відповідно, перерозподілу на користь технологій вирощування в «акваріумах».

Загальний обсяг виробництва сомових видів риб по роках

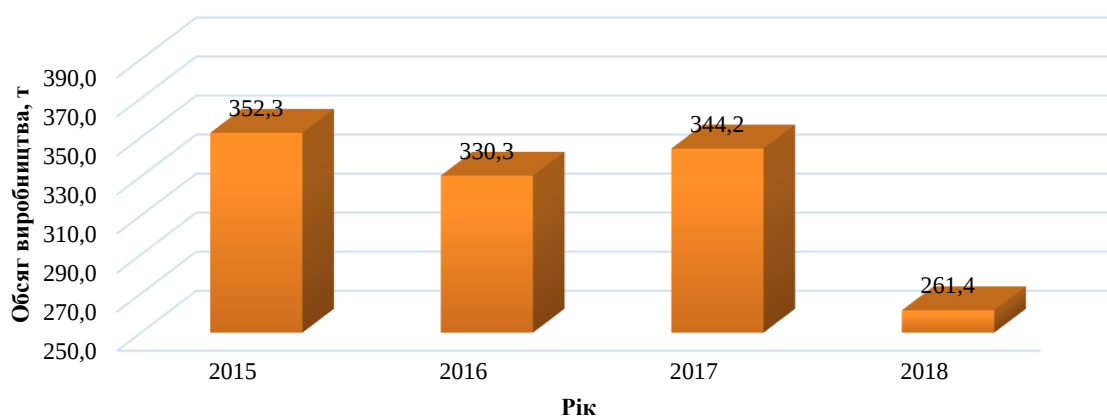
Осетрових вирощують так само за різними технологіями, як і інші види риб. У ставках частка вирощування 2016 року досягла 41,7 % і наступного року зменшилась до 32,6 %, 2018 – 31,7 %. Частка вирощування осетрових у сажалках поступово зростає – з 5,4 до 11,6 % за період дослідження. Частка вирощування у басейнах досить різко зменшилась з 72,6 % 2015 року до 31,2 % в 2016 р, а потім підвищилась до 56,9 % і трималась наступного року на цьому ж рівні. В інших водних об'єктах вирощено лише одного разу – 2016 року – 18,3 % від обсягів вирощування осетрових. Швидше за все це артефакт, неправильне зазначення водойми, де вирощувався об'єкт – бо саме цього року відзначено стрімке одноразове падіння обсягів вирощування осетрів у басейнах, а також значні коливання в частині обсягів вирощування коропа та рослиноїдних.

Загальний обсяг виробництва осетрових видів риб по роках

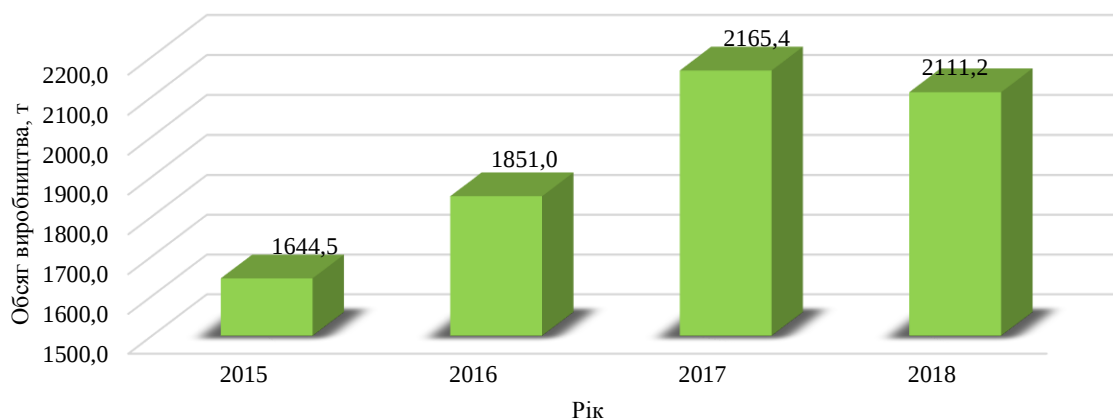
Частка вирощування лососевих у ставках трималась приблизно на рівні 60-65 % протягом 2015-2017 рр., але досить різко впала 2018 року до 46,6 %. Обсяги вирощування у сажалках були невеликі – від приблизно 2 % 2015 та 2016 рр. та 0 % у 2017, та становили 2018 року 15,5 %. Обсяги вирощування у басейнах лишаються більш – менш сталими (протягом чотирьох років), тобто у межах 30-35 %.

Загальний обсяг виробництва лососевих видів риб по роках

Інші види риб більшою частиною вирощуються у ставках (це рівень 93-97 %). Виключення становить 2016 рік (як і у випадках із звичайним коропом та рослиноїдними), коли відзначено переміщення виробництва до категорії «Інші водойми». Аномальні числа обсягів вирощування у цьому типові водойм і для «коропових», і для «рослиноїдних видів риб» дає підстави припускати, що 2016 року дані щодо типу водойм було зібрано або надано некоректно.

Загальний обсяг інших видів риб по роках

Витрати кормів на вирощування 1 кг риби

Рік	У тому числі (тонн вирощено/тонн корму)					
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші
2015	3,7	0,5	2,1	2,8	2,2	1,2
2016	3,6	0,3	2,6	1,8	1,4	0,8
2017	4,1	0,5	1,3	2,9	1,3	0,7
2018	4,0	0,5	1,3	2,3	2,3	0,7

Що стосується витрат кормів на вирощування одного кілограма продукції, то у коропа такі витрати (які умовно можна вважати кормовим коефіцієнтом) тримались протягом чотирьох років на рівні близькому до 4 кг корму на кг вирощеної риби. Витрати кормів на вирощування «рослиноїдних» риб знаходились на рівні 0,5 кг корму на кг продукції 2015, 2017 та 2018 року, і лише 2016 – 0,3 кг. Витрати кормів для вирощування сомових риб становили 2015 та 2016 рр. 2,1-2,6 кг на кг продукції, а 2017 та 2018 – по 1,3 кг корму на кг продукції. Складається враження, що, по-перше, відбувається збільшення частки кларієвого сома у продукції, а по-друге, перехід від «кустарно» вироблених кормів до фабричних, оскільки такі витрати наближені до кормових коефіцієнтів, які відзначаються для більш-менш сучасних кормів тих виробників, продукція яких імпортується до України. В той же час це може бути елементарною похибкою під час збирання та первинної обробки статистичних даних. Витрати кормів для осетрових, швидше за все, знаходяться на рівні десь трішки вище за 2 кг на кг продукції, і коливання у витратах кормів знаходяться на межі похибки. Витрати кормів для вирощування лососевих (ймовірно, у першу чергу райдужної форелі) змінюються стрибками та не піддаються розумінню на такому короткому відрізку часу. Так, 2016 та 2017 рр. витрати знаходились на прийнятному рівні, тобто 1,3-1,4 кг, а 2015 та 2018 перевищували позначку 2 кг на кг продукції, що дає підстави сумніватись у коректності отриманих даних.

ВИСНОВКИ:

1. Незрозумілі стрибки чисел окремих показників виробництва ставлять під сумнів якість наданих статистичних даних суб'єктами аквакультури, у рамках заповнення форми 1 А-риба за результатами рибницької діяльності у внутрішніх водах України.

2. Бажано розподілити сомові на окремі види, що дозволить більш коректно проаналізувати виробничі показники. Це ж стосується і лососевих видів риб, коли обсяги вирощування гольців стають у деяких господарствах однаковими з обсягами вирощування райдужної форелі, але збираються узагальнені дані щодо лососевих, хоча ринкова цінність цих об'єктів рибництва суттєво відрізняється.

3. Що стосується витрат кормів, то потрібно для оцінки цього показника також бажано враховувати дані митної служби щодо імпорту кормів для рибництва до України. З цього питання потрібна співпраця як з митниками, так і з виробниками продукції хижих видів риб, асоціаціями виробників.

4. Проаналізувавши показники рибопродуктивності з 2015 по 2018 роки, спостерігається незначне падіння загальної рибопродуктивності в 2018 році. Це можна пояснити із збільшенням виробничих площ, які суб'єкти аквакультури показали у своїх звітах.

Загальна рибопродуктивність по роках, кг/га

Роки	2015	2016	2017	2018
Рибопродуктивність	474	555	512	479

За іншими показниками (витрати кормів, добрив, тощо) зменшення рибопродуктивності нічим не пояснюється. Але можна припустити, що частина нагульного фонду господарств суб'єктами аквакультури застосовується для рекреації.

5. Одним з шляхів вирішення завдання з отримання надійної статистичної інформації є запровадження ліцензування рибницької діяльності як заходу, який використовується у всіх без виключення країнах-членах ЄС і є однією з вимог до юридичних та фізичних осіб, які мають право вирощувати рибу та здійснювати продаж отриманої продукції. З іншого боку, запровадження ліцензування вимагає, на наш погляд, відновлення тісної та плідної співпраці між виробниками та державою. Коли виробники зобов'язуються виробляти якісну та безпечну продукцію з дотриманням численних екологічних вимог, а держава – надавати всебічну допомогу, у тому числі з використанням бюджетних коштів (як це робиться у державах-членах ЄС) у частині здійснення наукових досліджень, попередження захворювань, розвитку ринку продукції аквакультури тощо.

6. Загалом, практично всі показники говорять про стагнацію розвитку аквакультури в Україні.

ОГЛЯД ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ЗА ДАНИМИ СТАТИСТИЧНОЇ ФОРМИ 1А-РИБА (РІЧНА) ЗА 2019 РІК

Як і щодо будь-якого виду суспільно важливої економічної діяльності, пов'язаної з виробництвом продуктів харчування, до яких безумовно належить і рибництво, у держави виникає необхідність в інформації щодо обсягів виробництва у результаті провадження економічної діяльності. Інформація щодо обсягів виробництва потрібна державі у першу чергу для складання продовольчих балансів, визначення політики щодо необхідності розвитку, надання певної уваги певному виду виробничої діяльності, формування у тому числі експортно-імпоротної політики, а також, за сучасних умов, сприяння чи гальмування певних видів економічної діяльності у зв'язку з необхідністю розвитку економіки на засадах сталого виробництва з урахуванням усіх трьох відомих складових сталого розвитку.

Аквакультура безумовно належить до таких видів економічної діяльності, які відповідають принципам сталого розвитку навіть у традиційному вигляді, є найбільш ресурсоощадним видом діяльності з виробництва продуктів харчування.

З метою відстеження обсягів виробництва продукції аквакультури та його динаміки за роками пунктом 2 абзацу 3 статті 5 «Права та обов'язки суб'єктів аквакультури» Закону України «Про аквакультуру» передбачено, що суб'єкти аквакультури зобов'язані «подавати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, звітну інформацію щодо обсягів виробництва продукції аквакультури у визначені строки за формами, затвердженими в установленому порядку». З метою виконання зазначеного положення закону було відпрацьовано та затверджено форму звітності № 1 А-риба (річна) (Наказ Мінагропроду України від 21.03.2012 № 141). Наказ було зареєстровано у Мін'юсті України, тобто його дія поширюється на усіх суб'єктів аквакультури (рибництва) на усій території України незалежно від форм власності. До тексту наказу включено детальну інструкцію із заповнення форми звітності. Для суб'єктів аквакультури проведено низку спеціальних заходів із ознайомлення з формою звітності та навчання процедури її заповнення.

У той же час ані Законом України «Про аквакультуру», ані іншими актами законодавства України не передбачена примусовість заповнення цієї форми та покарання за невиконання відповідних положень Закону України та підзаконних актів.

Відповідно до тексту наказу № 141, збиранням звітів займаються територіальні органи Держрибагентства України. Окремого реєстру суб'єктів рибницької діяльності в Україні не створено, і кількість суб'єктів аквакультури визначається лише за інформацією територіальних органів Держрибагентства України. Користуючись прогалинами у законодавстві, суб'єкти господарювання не завжди звітують про результати господарської діяльності відповідно до спеціалізованих форм (питання звітності перед податковими чи іншими компетентними органами не є предметом цих нотаток). Так звіт за результатами роботи у 2019 році надали 2058 суб'єктів аквакультури з наявних (зафіксованих територіальними органами Держрибагентства) 4008. У 2018 році звітів було надано 2385 від наявних 4361 суб'єктів аквакультури (знову ж таки, з числа зафіксованих територіальними органами Агентства). Тобто навіть за такої не досить суворої системи обліку суб'єктів аквакультури звітують про обсяги виробництва приблизно 50 % з них.

Протягом останніх років спостерігалось досить стаке виробництво товарної харчової продукції аквакультури, приблизно 20 тисяч тонн. Незначні коливання обсягів товарного вирощування залишались в межах 1–1,5 тисячі тонн.

У 2019 році загальний обсяг продукції аквакультури становив 18,6 тисяч тонн, що на 1,5 тисячі тонн менше, ніж минулого року. Спостерігається тенденція до поступового зменшення вирощування риб в умовах аквакультури. Загалом більшість виробничих показників зменшилися порівняно з минулим роком. Крім того, ця тенденція простежується вже протягом останніх трьох

років. Особливо помітним є скорочення виробничих площ, яке відбувається протягом трьох років поспіль (крім 2018 року).

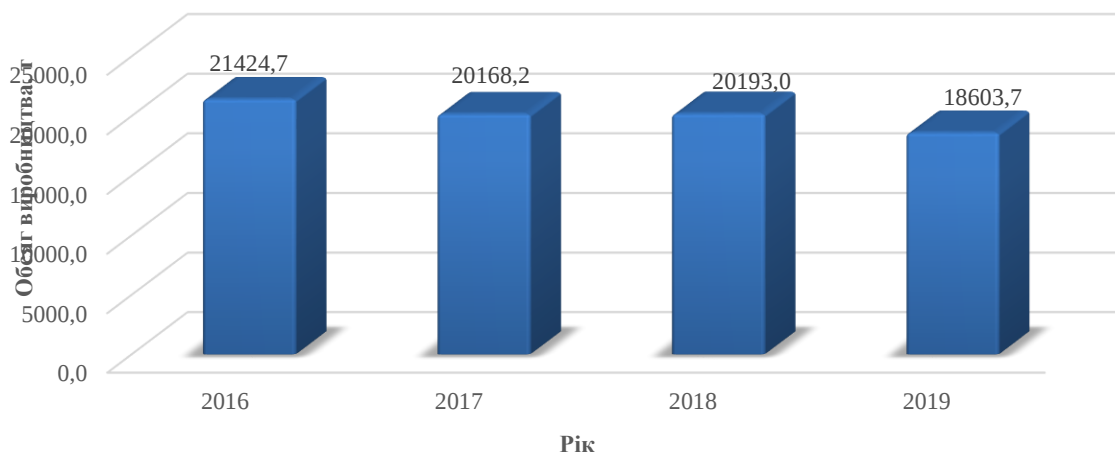
Скорочення виробництва риби в аквакультурі є наслідком різних факторів, в тому числі політичних та економічних процесів, що відбуваються у нашій державі. Бізнес дуже чітко реагує на будь-які дії або бездіяльність урядовців всіх рівнів. Якщо виходити з необхідності складання продовольчих балансів та забезпечення надійної статистики, то у всьому світі існує зворотній зв'язок між державою та виробником: держава отримує більш-менш достовірні дані, і визначає, чи варто підтримувати виробника субсидіями, пільгами тощо. У нас в країні цей зв'язок і так був примарним (субсидії рибницькі господарства за терміни дії державної допомоги виробникам сільгосппродукції практично не отримували), а після рішення уряду про підпорядкування рибної галузі міністерству, яке опікується питаннями енергетики та охорони довкілля позбавило рибництво навіть примарної державної підтримки, яка надавалась, коли галузь знаходилась у сфері сільського господарства. У всьому світі аквакультура, як і сільське господарство є дотаційним (за виключенням комерційних РАС-систем з виробництва сьомги, тюрбо, ще деяких люксових видів продукції), і без запровадження державних механізмів допомоги говорити про розвиток галузі немає сенсу. Але за такої ситуації годі сподіватись, що виробник буде сумлінно звітувати про обсяги та асортимент виробництва, не отримуючи у свою чергу навіть вербальної допомоги.

Слід відмітити, що на аквакультуру впливають і наслідки інших викликів, наприклад змін клімату. Кліматичні зміни зумовлюють зростання температури води та повітря, зменшення обсягів поверхневих вод, збільшення кількості аномальних погодних явищ, зміни екосистем водних об'єктів тощо. Також вплив на аквакультуру мають глобалізаційні процеси, від яких українське суспільство намагається самоізолюватися, а не вивчати та використовувати для розвитку.

Аквакультура повинна мати стратегічний план дій, в якому має бути визначено мету, задачі та ресурси розвитку, виклики та механізми їх подолання. І, звичайно, що ми хотіли б отримати у результаті спільних дій – виробника та держави. Поки що ми маємо те що маємо, і спробуємо розібратися в чому причина спаду виробництва у сфері аквакультури.

Загальний обсяг виробництва товарної рибної продукції за роками

Баланс площ рибогосподарських водних об'єктів, які були задіяні для вирощування товарної риби у 2019 році

Варто зазначити, що станом на сьогодні в Україні (на відміну від усіх сусідніх країн, зокрема усіх держав-членів ЄС) не створено систему моніторингу використання рибницьких водойм, і достовірно невідомо, скільки зараз їх існує взагалі, яка кількість з них реально придатна для товарного рибництва і яка використовується з цією метою. Тож ми оперуємо даними, зібраними в оперативному порядку територіальними органами Держрибагентства. Крім того, можна з упевненістю казати про те, що РАС та басейнові господарства з частковою рециркуляцією значною мірою можуть випадати з поля зору територіальних органів рибоохорони, оскільки вони не є рибогосподарськими водоймами: звітність від них надходить лише на добровільних засадах.

Протягом останніх чотирьох років спостерігається скорочення площ рибогосподарських водних об'єктів, особливо у сегментах ставкової та садкової

аквакультури. І навпаки площа рибницьких басейнів повільно, але невпинно збільшується. Скоріше за все це відбувається з ряду причин. На нашу думку, це є наслідком поступового переорієнтування сфери аквакультури з екстенсивних форм рибництва до інтенсивних, пошуку бізнесу ефективних господарських умов і, відповідно, переходом від оренди ставків та їх частин у зв'язку з недосконалістю цієї сфери законодавства в бік приватної власності на засоби виробництва. Крім того, варто звернути увагу на катастрофічну ситуацію з водопостачанням у 2019 році не лише у південних регіонах України – дефіцит води спостерігався і в центральних районах, і навіть у зоні Полісся. Це тривожний дзвіночок, адже зменшення поверхневого стоку вчені прогнозували вже давно – це є наслідком планетарних змін клімату. Такі країни як Польща та Чехія, тобто найближчі до України з точки зору кліматичних умов та технологій рибництва країни, офіційно визнали, що вони належать до країн з браком прісної води.

Складні процедури оформлення документів для використання водних ресурсів для аквакультури точно не сприяють її розвитку. І хоча серед суб'єктів аквакультури нарікань стало значно менше – говорити про вирішення проблеми зарано. А у сфері оренди частин водойм для садкової аквакультури взагалі ніяких позитивних зрушень немає – питання гальмуються та не вирішуються обласними адміністраціями, до сфери компетенції яких віднесено це питання. Тож мусимо

дійти висновку про те, що державні обласні адміністрації не вважають аквакультуру одним з механізмів вирішення питання забезпечення населення поживними та корисними продуктами харчування. В сфері надання в оренду акваторії (водного простору) моря для марикультури ситуація така сама (тут гальмування на рівні Кабінету Міністрів України). Жодного договору не укладено. Жодних зрушень навіть у напрямі експериментальної морської аквакультури на офіційному рівні немає

Протягом 2019 року, за інформацією територіальних органів Держрибагентства, відбулося значне зменшення виробничих площ водойм - більш ніж на 10 тисяч гектарів. Відбувається скорочення площ нагульних, вирощувальних, нерестових та інших ставків, що як результат призводить до зменшення обсягів виробництва продукції аквакультури.

Використання виробничих потужностей водних об'єктів для аквакультури

Ставки, га

№ п/п	Категорія ставків	Рік			
		2016	2017	2018	2019
1	Було в експлуатації - всього	65669,7	63775,4	67873,1	56714,0
2	Маточні	690,9	642,7	525,3	1456,1
3	Нерестові	161,5	144,2	157,8	123,2
4	Вирощувальні	19969,9	19485,6	21346,9	15340,3
5	Нагульні	38634,1	39381,6	42158,2	36294,6
6	Зимувальні	845,3	912,1	762,4	858,1
7	Карантинні	76,5	237,5	54,8	39,3
8	Інші стави	2043,0	1887,9	1611,9	1440,9
9	Водопостачальні	3248,7	1283,9	1255,8	1161,5
10	Інші водні об'єкти (водосховища, озера)	8166,4	9342,2	4370,5	19312,3

Садки, м²

№ п/п	Категорія садків	Рік			
		2016	2017	2018	2019
1	Всього	30623,2	35134,0	40879,0	39977,7
2	Вирощувальні	21456,2	26286,2	38076,0	37712,7
3	Нагульні	9167,0	8847,8	2803,0	2265,0

Басейни, м²

№ п/п	Категорія басейнів	Рік			
		2016	2017	2018	2019
1	Всього	50954,4	51169,1	52209,1	55735,6
2	Вирощувальні	41779,4	39322,8	42325,1	45217,1
3	Нагульні	9175,0	11846,3	9884,0	10518,5

У 2019 році спостерігалось виведення з експлуатації незначної площі садкових господарств приблизно на 1 000 м². І навпаки площа рибницьких басейнів невпинно зростає протягом останніх років, і в 2019 році досягла свого максимуму за останнє десятиліття.

Виробництво рибопосадкового матеріалу за 2019 рік

Протягом 2019 року відбулося значне зменшення виробництва рибопосадкового матеріалу. Вирощування личинок та зарибку є важливим показником статистичних спостережень. Адже зменшення обсягів виробництва товарної рибопродукції може мати тимчасовий характер, що пов'язаний з економічною ситуацією, несприятливими умовами та іншими факторами, а от поступове зменшення виробництва рибопосадкового матеріалу свідчить про тенденцію згортання виробництва аквакультури у майбутньому.

Статистичні дані результатів вирощування зарибку у минулому році вказують про невтішну перспективу аквакультури у найближчому майбутньому: зменшується виробництво рибопосадкового матеріалу усіх категорій та видів. Ця тенденція спостерігається вже протягом останніх кількох років (за винятком 2017 року) і є, на нашу думку, наслідком скорочення виробничих площ водного рибогосподарського фонду.

У 2019 році було вирощено різновікового рибопосадкового матеріалу 126,7 млн. екз. (7 740 т), що на 27,8 млн. екз. (862,6 т), або на 18 % менше ніж було вирощено у 2018 році.

Виробництво рибопосадкового матеріалу

№ п/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки			
		2016	2017	2018	2019
1	Всього вирощено рибопосадкового матеріалу:				
	млн. екз.	162,7	325,9	154,5	126,7
	тонн	8 791	8 986	8 602	7 740
2	Вирощено цьоголіток:				
	млн. екз.	117,7	258,8	108	92,3
	тонн	2 988	3 001	2 718	2 601
3	Вирощено дволіток:				
	млн. екз.	14,4	28,7	15,4	12,8
	тонн	3 468	3 257	3 358	2 913
4	Всього посаджено на зимівлю рибопосадкового матеріалу:				
	млн. екз.	210,9	130,2	109,2	71,0
	тонн	4 939	4 924	6 521	4 388
5	Середня наважка, г:				
	цьоголітка	25,4	11,6	25,2	28,2
	дволітка	241	113	218	228
6	Рибопродуктивність вирощувальних ставів, ц/га	4,4	4,4	3,9	4,8
7	Отримано личинки в інкубаційних цехах, млн. шт.	797,2	544,6	907,6	659,1
8	Вселення у внутрішні водні об'єкти, млн. шт.	1,3	0,034	0,3	0,63

Дволіток всього було вирощено 12,8 млн. екз. (2 913 т), що на 2,6 млн. екз. (445 т) менше, ніж у 2018 році. Середня маса 1 екз. дволітки становила 228 г проти 218 г у 2018 році.

Одночасно спостерігається зменшення питомої ваги дволіток в загальній кількості рибопосадкового матеріалу. Причини зменшення традиційні: більші

витрати на вирощування дволіток, необхідність використання більших площ під вирощування дволіток, подвійний відхід риби за два періоди зимівлі, збільшення собівартості рибопосадкового матеріалу в цілому та інші фактори.

Витрати кормів на рибопосадковий матеріал протягом останніх трьох років були майже однакові.

Рибопродуктивність вирощувальних ставків (йдеться, в основному, про традиційних для України об'єктів аквакультури) у 2019 році склала 4,8 ц/га, проти минулорічної 3,9 ц/га. Навряд чи це можна назвати прийнятним результатом, враховуючи, що зональна рибопродуктивність вирощувальних ставків при екстенсивній технології вирощування за нормативами мала би складати від 5 до 7 ц/га, а за інтенсивної технології – від 10 до 15 ц/га і більше.

Зменшення обсягів виробництва рибопосадкового матеріалу у 2019 році відбулося у всіх категоріях. Цьоголіток вирощено на 15 % менше, ніж за минулий рік, дволіток на 17 %, отримано личинок у інкубаційних цехах на 27 %. Зменшення площі ставкового фонду є прямою причиною зменшення виробництва зарибку. Але не єдиною. Причини зменшення виробничих площ криються не тільки в сфері аквакультури.

Ринкові відносини потребують від бізнесу створення конкурентної продукції, що передбачає дотримання двох параметрів: зменшення вартості за умови належної якості. Отримання такого результату потребує запровадження високоефективних біотехнологій. Перехід від екстенсивних до інтенсивних форм виробництва неможливий без наукової підтримки. У той же час, ефективно співробітництво бізнесу та науки у нас відбувається лише у нечисленних випадках.

Вирощування товарної риби

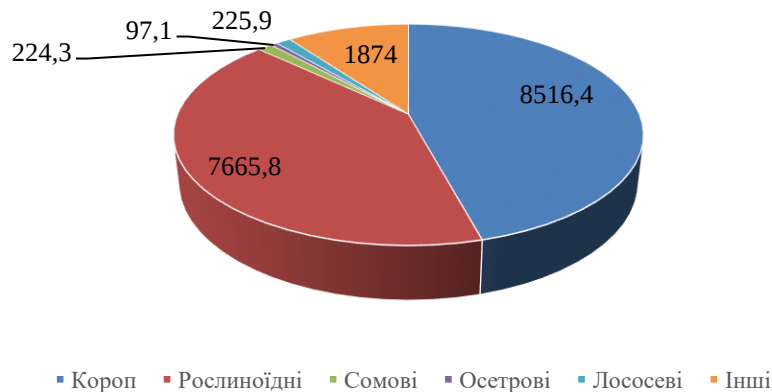
Сьогодні в Україні традиційними об'єктами аквакультури незмінно залишаються коропові: звичайний короп та далекосхідні коропові (рослиноїдні) види: білий та строкатий товстолобики, їх гібриди, білий амур. Крім коропових українські аквафермери вирощують інші види: райдужну форель, європейського сома, щуку, судака, лина, кларієвого сома, карася, стерлядь, російського та сибірського осетрів, бестера, веслоноса тощо. Асортимент продукції аквакультури залишається тривалий час майже незмінним.

Таблиця обсягів вирощування товарної риби, т

Рік	Обсяги виробництва (за видами риб)						
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші	Разом
2016	9 865	9 154,4	107,5	116,4	330,3	1 851	21 424,7
2017	9 624	7 750,4	146,2	137,9	344,2	2 165,4	20 168,2
2018	9 584,8	7 990,4	133,7	111,5	261,4	2 111,2	20 193
2019	8 516,4	7 665,8	224,3	97,1	225,9	1 874,3	18 604

За 2019 рік вирощування товарної риби відповідно до інформації що міститься у формі 1 А-риба (річна), зменшилося на 8 %.

Структура вирощування риби у 2019 р. за видами

Основу товарного виробництва становили різні породи коропа звичайного та рослиноїдні риби (строкатий товстолобик, білий товстолобик, їх гібриди, білий амур). На тлі скорочення задіяних в аквакультурі площ водойм, зменшення об'ємів вирощування рибопосадкового матеріалу та інших факторів у 2019 році прогнозовано зменшилося виробництво практично всіх видів ставкової аквакультури. Виключення склали лише сомові види, обсяги вирощування яких невідомо зростають вже не перший рік поспіль, але це за рахунок вирощування не у рибогосподарських водоймах, а у рециркуляційних аквакультурних системах.

Аналізуючи об'єми виробництва карпових видів спостерігається тенденція до зменшення вирощування протягом останніх років. Порівняно з минулим роком у 2019 році карпа виростили на 1 % менше, натомість рослиноїдних видів більше на 3 %, порівняно з 2018 роком. Виробництво сомових видів збільшилося на 40 %, осетрових зменшилось на 19 %, а найбільше, за даними рибоохоронних органів Держрибагентства та форми 1 А-риба (річна), скоротилося виробництво лососевих видів – майже на 25 %. Скоротилося і вирощування інших видів риб – на 3 %.

Незважаючи на те, що за останні роки спостерігається тенденція до незначного зменшення частки традиційних об'єктів аквакультури, все ж таки виробництво карпових видів є найбільш стабільним. Але на ринку пропозиція товару формує попит на цю продукцію. Відомості про реалізацію продукції аквакультури дають можливість встановити мотиви зменшення об'ємів виробництва аквакультури в останні роки.

Протягом 2019 року суб'єктами аквакультури (не торговими мережами) реалізовано 11 005 тонн власної продукції. Це на 22 % менше, ніж у минулому році. Причина не лише в низькій купівельній спроможності наших громадян. В більшій мірі зменшення реалізації продукції аквакультури залежить від ефективного маркетингу. Більшість українських виробників продукції аквакультури нехтують необхідністю опрацювання маркетингових стратегій, іншими словами, мало вивчають уподобання споживачів, мало використовують рекламні ресурси, реалізація товарної риби відбувається в живому,

необробленому, непідготовленому вигляді. Це питання потребує досконалого вивчення. Наразі констатуємо зменшення обсягів реалізації продукції аквакультури за даними суб'єктів господарювання, що надали звітність за формою 1 А-риба (річна), в порівнянні з 2018 роком, а саме: корокових на 25 %, рослиноїдних на 17 %, осетрових на 38 %, лососевих на 12 %, інших видів на 32 %. Лише реалізація сомових видів збільшилась на 48 %.

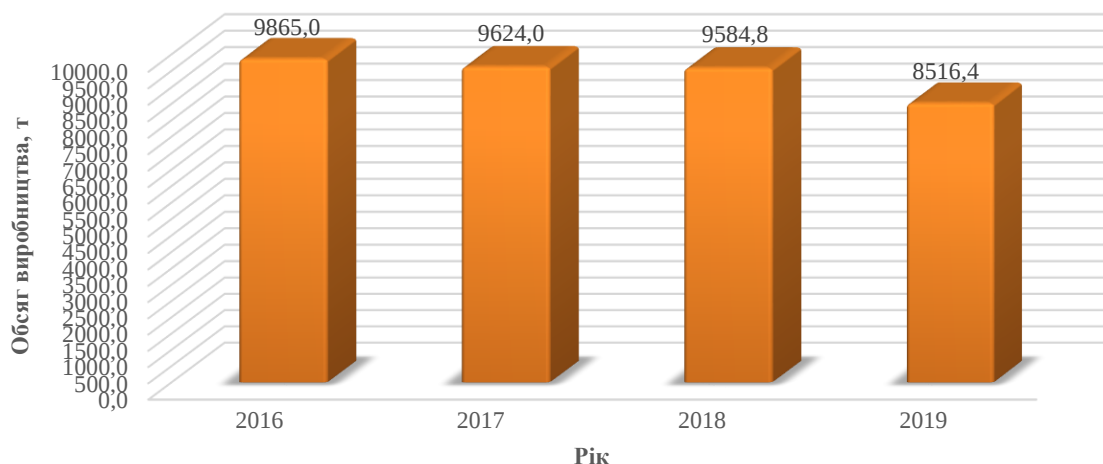
Обсяги реалізації товарної риби, т

Рік	Види риб						Разом
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші	
2016	6 625,5	6 606,2	81,2	49,6	264,6	887,5	14 514,6
2017	7 016,3	5 264,3	72,7	76,1	317	1 695,4	14 441,7
2018	7 049,8	5 065,1	107,3	81	226,5	1 555,4	14 085,2
2019	5 305,0	4 211,0	184,4	50,5	199,0	1 055,0	11 005,0

Збільшення обсяги реалізації сомових риб спостерігається вже протягом кількох останніх років. Фахівці пов'язують це з розвитком рециркуляційної аквакультури та збільшенням виробництва кларієвого сома. В Україні з'явилися сучасні рециркуляційні господарства, діяльність яких спрямована на ефективне виробництво і переробку власної продукції (створення ланцюжків доданої вартості). Як правило такі господарства мають інфраструктуру переробки та реалізації власної продукції.

Обсяги вирощування коропа звичайного

Загальний обсяг виробництва коропа за роками

Отримані дані показують зменшення вирощування та реалізації звичайного коропа з 9,6 тис. т (2018 рік) до 8,5 тис. т (2019 рік), тобто майже на 12 %. Об'єктивною причиною зменшення виробництва є зменшення площі ставкового фонду, де здебільшого вирощується короп. Ось структура вирощування коропів у 2019 році:

- у ставкових господарствах – 92 %;
- у басейнах – 2 %;

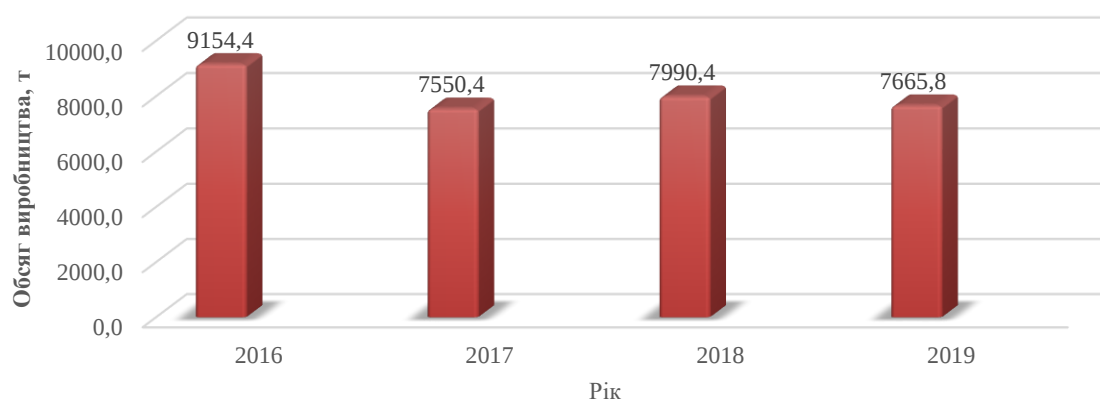
– інших водних об'єктах – 6 %.

Короп у наших природно-кліматичних умовах є ідеальним об'єктом для ставових рибницьких господарств, традиційним видом для вирощування в українських рибгоспах. Частка коропа у загальному об'ємі вирощеної риби в аквакультурі у 2019 році становила 46 %. Традиційно коропових (коропа звичайного та далекосхідних коропових) вирощується в Україні найбільше. Слід зауважити, що незначне зменшення виробництва коропових спостерігається протягом останніх років; це тенденція, яка може свідчити як про зміну гастрономічних уподобань українців, так і про інші фактори, які в меншій мірі, але все ж впливають на обсяги виробництва. зокрема значне урізноманітнення рибопродукції на споживчому ринку за рахунок імпорту, браконьєрство тощо.

Обсяги вирощування рослиноїдних

Загальний обсяг виробництва рослиноїдних видів риб за роками

Обсяг вирощених рослиноїдних видів (далекосхідних коропових) протягом 2019 року займає 41 % від загального об'єму вирощеної риби. Спостерігається незначне зменшення обсягів ніж за 2018 рік на 4 %.

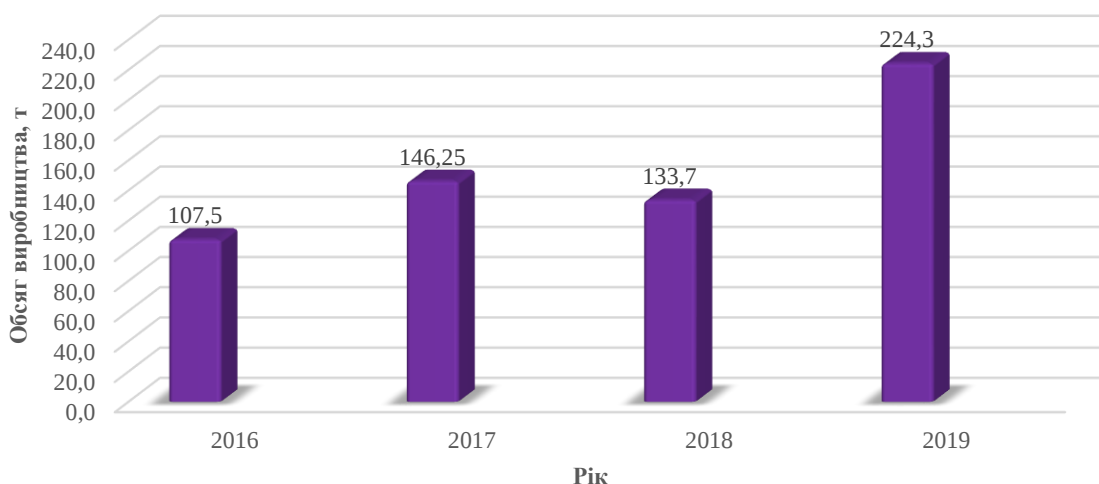
Рослиноїдні вирощувалися:

- у ставкових господарствах – 88 %;
- у басейнах – 1 %;
- у інших водних об'єктах – 11 %.

Рослиноїдні – традиційні об'єкти ставкової аквакультури, тому причини зменшення об'єму їх виробництва такі ж, як і для коропівництва.

Обсяги вирощування сомових

Загальний обсяг виробництва сомових видів риб за роками

Виробництво сомових видів зросло на 40 %. На жаль даних щодо яких видів сомових звітували суб'єкти аквакультури немає, за структурою виробництва можна припустити: стали більше вирощувати кларієвого або африканського сома. Цим маємо завдячувати динамічному розвитку рециркуляційної аквакультури, який спостерігається протягом останніх років. Про це також свідчать дотичні, непрямі, дані, за обсягами використання спеціалізованих кормів для відгодівлі сомових риб. Ну і традиційним видом у ставковій аквакультурі є європейський сом, виробництво якого останніми роками відрізняється стабільністю.

Структура виробництва сомових:

- у ставкових господарствах – 16 %;
- у садкових господарствах – 1 %;
- у басейнах – 34 %;
- в акваріумах (маються на увазі резервуари РАС) – 49 %.

Слід відмітити, що виробництво сомових видів – єдиний напрямок аквакультури, що збільшив виробничі показники у 2019 році. Згідно

статистичних даних 83 % виробництва припадає на басейни та акваріуми, які як правило устанавлюють саме в рециркуляційних аквакультурних системах.

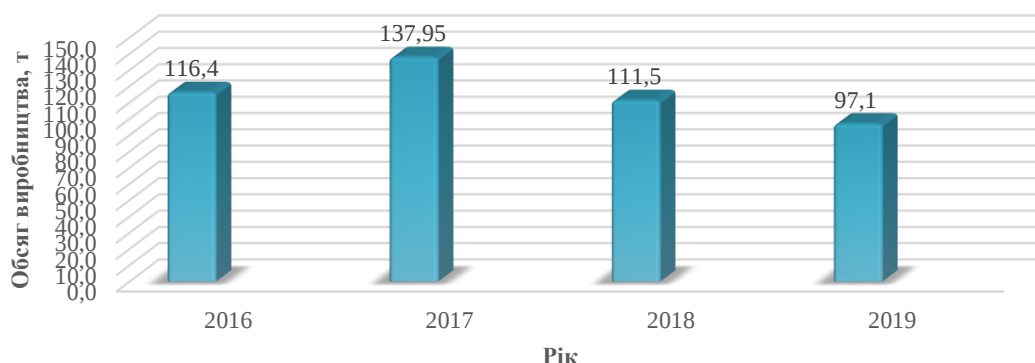
Завдяки розвитку рециркуляційних рибницьких господарств стало можливим вирощування в РАС нових перспективних об'єктів аквакультури, у першу чергу тепловодних видів; крім кларієвого сома, до відносно масових належить тилapia.

Запровадження закритих систем відкриває для української аквакультури нові перспективи. По-перше, рециркуляційні системи можна віднести до об'єктів з найнижчими показниками впливу на навколишнє природне середовище (так званий «вуглецевий слід»), звичайно, за умови дотримання всіх необхідних нормативів та параметрів, визначених розробником конкретного РАС та відповідного технологічного обладнання та устаткування. По-друге, рециркуляційні системи за рахунок запровадження інновацій, ресурсощадних технологій, механізації та комп'ютеризації виробничих процесів сприяють розширенню асортименту продукції аквакультури, забезпеченню надійної якості та затребуваного ринком обсягу протягом цілого року, адже сезонність за такого виробництва не відіграє будь-якої помітної ролі. А в умовах зміни клімату в Україні РАС можуть стати основним джерелом продукції аквакультури. По-третє, вирощування риби в рециркуляційних господарствах в умовах дефіциту водних ресурсів, який в Україні вже спостерігається, в недалекому майбутньому визначатиме політику розвитку світової аквакультури. Тож поживемо – побачимо.

Проте об'єм вирощених сомових складає лише трохи більше 1 % від загального виробництва за звітними за формою 1 А Риба даними, тому на загальну картину, яка складається з аналізу даних з цієї форми, ледь впливає

Обсяги вирощування осетрових

Загальний обсяг виробництва осетрових видів риб
за роками

Обсяг виробництва осетрових зменшився на 13 % порівняно з 2018 роком. Об'єм осетрових становить менше 1 % від загальної кількості вирощеної риби в Україні за 2019 рік. Осетрових виростили:

- у ставкових господарствах – 25 %;
- у садкових господарствах – 9 %;
- в басейнах – 66 %.

Обсяги вирощування лососевих

Обсяг виробництва лососевих, за даними форми 1 А Риба, впав на 13 % у порівнянні з 2018 роком.

Однак лососеві становлять лише трохи більше 1 % від загальної кількості вирощеної риби в Україні відповідно до даних форми 1 А риба за 2019 рік.

Цей вид вирощували:

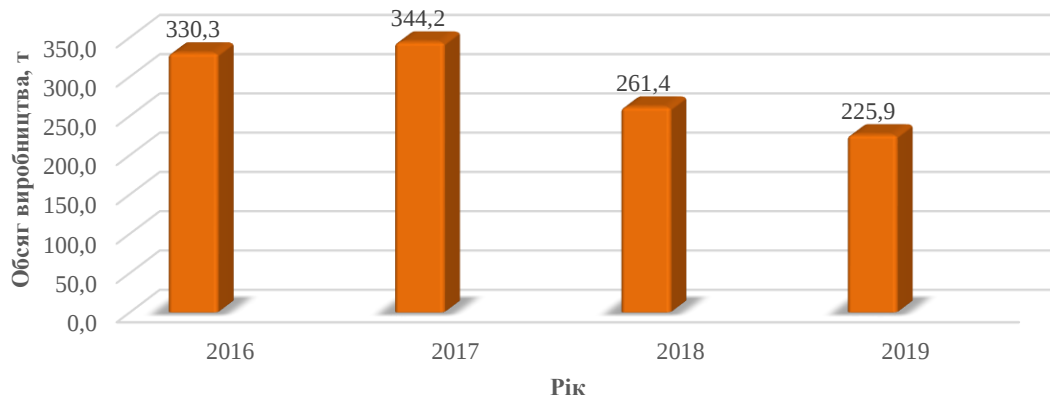
- у ставкових господарствах – 34 %;
- у акваріумах – 1 %;
- в басейнах – 65 %.

Слід зауважити, що основним об'єктом українського лососівництва є райдужна форель, а рибницькі господарства, які займаються вирощуванням форелі, розташовані в західних регіонах.

Дані з використанням дотичної інформації (непрямої) щодо обсягу використаних форелевих кормів у той же час свідчать не про падіння обсягів виробництва, а про їх зростання, 2019 року – майже до 3 тис. т. За нагоди отримання інформації щодо обсягів імпорту форелевих кормів, а також кормів для інших об'єктів аквакультури, зокрема сомових, які вирощуються за

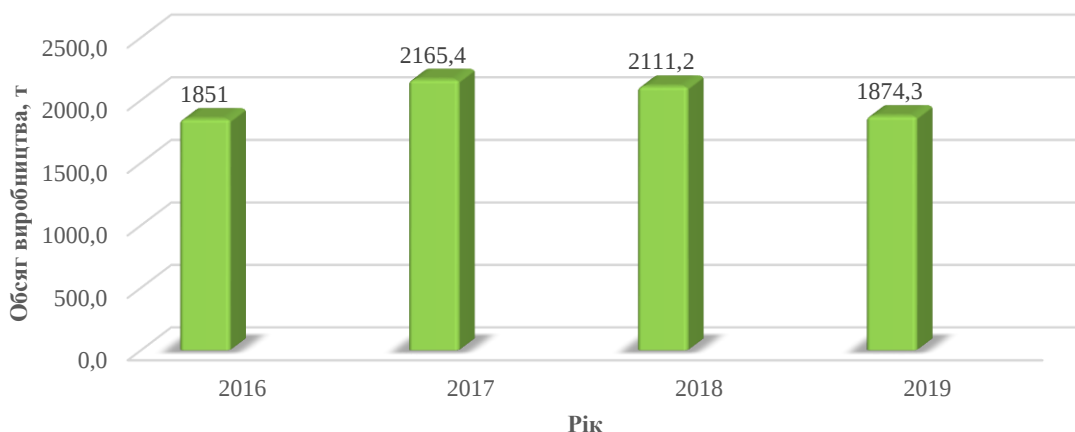
допомогою рецептурованих кормів, ми намагатимемось проаналізувати ці дані паралельно з даними форми 1 А Риба.

Загальний обсяг виробництва лососевих видів за роками

Обсяг вирощування інших видів риб

Загальний обсяг вирощування інших видів риб за роками

Протягом останніх трьох років вирощування інших видів риб зменшується. Причинами зменшення обсягів виробництва є, скоріше всього, скорочення площ ставкового фонду. Такий висновок можна зробити з аналізу даних форми 1 А-риба (річна) щодо місць вирощування інших видів риб:

- у ставкових господарствах – 90 %;
- в басейнах – 4 %;
- в інших водоймах – 6 %.

Проте статистична інформація не вказує, які саме це види риб, тому робити глибокий аналіз або прогноз неможливо. В структурі загального об'єму

вирощеної риби в умовах аквакультури у 2019 році ця категорія становить 10 %. Можемо лише прогнозувати, що до інших видів входять вирощені прісноводні хижаки (щука, окунь, судак), карась, лин, сигові, тиляпія, а також ракоподібні. Ймовірно, у формі 1 А-риба (річна) варто передбачити дещо більшу гнучкість у визначенні видів, що вирощуються, з урахуванням, зокрема, ринкової вартості, попиту тощо. Іноді така невизначеність викликає плутанину, зокрема і у статистиці, що спрямовується Україною до міжнародних організацій.

Витрати кормів протягом 2019 року

Неписане правило аквакультури: для відгодівлі об'єктів аквакультури використовуй якісні рибні корми. Неякісні корми, з поганим ступенем перетравлюваності та засвоюваності поживних речовин, та такі, у складі яких відзначається велика кількість речовин із фактором, що інгібує перетравлювання та засвоювання (україномовний термін відсутній), крім погіршення показників зростання призводять до забруднення водою великою кількістю незасвоєного корму, забрудненню води та гальмуванню процесу росту, а також сприяють створенню умов, прийнятних для надмірного розвитку бактеріальної флори з відповідними наслідками для благополуччя усього господарства. Аналіз структури собівартості вирощеної риби в країнах ЄС дає змогу говорити, що вартість кормів одна з найбільших статей витрат. Але не в нас.

Статистичні дані з форми 1 А-риба (річна) вказують, що кількість кормів, яку вітчизняні рибоводи використовують для відгодівлі риби, знаходиться практично на одному рівні протягом низки років. Виникає лише питання в якості цих кормів. Але статистика про це не говорить.

Незначне зменшення кормів у коропівництві можна пояснити поступовим переходом годівлі від зерносумішей до більш якісних комбікормів, але це не є факт, а лише припущенням.

За іншими категоріями об'єктів аквакультури витрати кормів залишилися на тому ж рівні; заслуговує на увагу лише сомівництво, де об'єм кормів для відгодівлі збільшився у три рази. Цим завдячуємо виробництву кларієвого сома у РАС, що є гарним прикладом переходу від екстенсивної форми виробництва до інтенсивної та запровадження нових біотехнологій.

Відмічаємо також збільшення об'єму кормів для вирощування осетрових; цей напрямок також можна віднести до таких, що розвиваються в Україні, значною мірою за рахунок виробництва чорної ікри (кав'яру).

Витрати кормів на вирощування 1 кг риби

Рік	У тому числі (тонн вирощено/тонн корму)					
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші
2016	3,6	0,3	2,6	1,8	1,4	0,8
2017	4,1	0,5	1,3	2,9	1,3	0,7
2018	4,0	0,5	1,3	2,3	2,3	0,7
2019	3,4	0,4	4,3	4,2	2,3	0,7

Якщо виходити з даних форми 1 А-риба, узагальненими у вищенаведеній таблиці, то щонайменше у форелівництві України (лососеві) використовуються технологічно застарілі корми, адже в усьому світі витрати кормів для вирощування лососевих багато ефективніші (щонайменше у 2 рази). З іншого боку, це свідчення низького ступеня достовірності інформації, що надаються у рамках заходів з заповнення форми 1 А-риба.

ВИСНОВКИ:

1. Кількість наданих звітів та якість заповнення відомостей наданих суб'єктами аквакультури, у рамках заповнення форми 1 А-риба за результатами рибницької діяльності у внутрішніх водах України за 2019 рік залишають сумнівні щодо повноти та об'єктивності статистичних даних. Лише половина із суб'єктів аквакультури (не відповідно до реєстру суб'єктів рибництва, а згідно з даними опитувань співробітниками територіальних органів Держрибагентства) надали звіт, і в досить значній кількості випадків з помилками та неточностями. Це не дивно, адже відповідальність суб'єкту аквакультури не передбачена законодавством – є лише законодавчо закріплений обов'язок. Необхідно запроваджувати більш жорсткі механізми обліку та контролю за діяльністю сфери аквакультури, наприклад, ліцензування, впровадження елементів дозвільної системи, інституту першого продажу тощо (як у країнах ЄС).

2. Зменшення показників виробництва, які отримуються у формі 1 А Риб, традиційних об'єктів аквакультури навряд чи впливає на ринок продукції. Очевидно, що такий видимий (за формою) спад виробництва обумовлений декількома причинами, серед яких як зменшення попиту на коропових риб в умовах суттєвого урізноманітнення ринкової пропозиції, так і свідоме приховування обсягів виробництва суб'єктами аквакультури. Не виключено, що ми спостерігаємо реальне (тобто з урахуванням усіх форм доходів) зростання купівельної спроможності населення та поступове зміщення уваги («моди») на більш зручні у приготуванні об'єкти аквакультури та форми напівготової та готової продукції тощо.

3. Загальна рибопродуктивність ставкових господарств відносно 2018 року зменшилась з 479 кг/га до 381 кг/га; такі коливання пов'язані, в першу чергу, зі значним видимим (згідно форми 1 А Риб) виведенням в 2019 році площ водного рибогосподарського фонду, які були задіяні для цілей аквакультури. В цілому відмічаємо стабільне зменшення загальної рибопродуктивності водойм протягом останніх років.

Загальна рибопродуктивність за роками, кг/га

Роки	2016	2017	2018	2019
Рибопродуктивність	555	512	479	381

Для створення передумов розвитку рибогосподарського комплексу, в тому числі аквакультури, необхідна багаторічна Програма розвитку рибної галузі України з **чітко визначеними цілями** і інвестиції.

4. Враховуючи міжнародний досвід необхідно запроваджувати не лише адміністративні методи управління галуззю, а й стимулювати бізнес запровадженням різних форм державної підтримки. Ефективно працює правило: «надаєш звіт – отримуєш підтримку».

5. В розділі Указу Президента № 722/2019 від 30 вересня 2019 року «Про цілі сталого розвитку України до 2030 року», останніх урядових рішень щодо запровадження цілей сталого розвитку буде посилюватися контроль за впливом на навколишнє природне середовище, в першу чергу за сталим використанням водних ресурсів. Очевидно, що це стане додатковим тягарем для суб'єктів аквакультури як у фінансовому плані, так і кадровому. Потрібні компенсаційні механізми.

6. В стратегії розвитку аквакультури в Україні необхідно враховувати заходи із адаптації до наслідків кліматичних змін.

7. Однією з важливих передумов для розвитку аквакультури є визначення місця українського рибництва на світовій мапі рибництва, пошук своїх ринків збуту за умов глобалізації ринків та спеціалізації виробництва, і не лише у напрямі виробництва товарної продукції, але і за іншими напрямками розвитку рибництва, наприклад рекреаційного, як ланки у культурному рибальстві тощо.

**Бюджетна установа «Методично-технологічний центр з аквакультури»,
м. Київ**

Юрій ШАРИЛО, директор

*Олена ПОПЛАВСЬКА, начальник інформаційно-консультаційного відділу,
головний рибовод*

Володимир ГЕРАСИМЧУК, провідний фахівець

Тамара ДОМБРОВСЬКА, начальник відділу розвитку аквакультури

Олена ДЕРЕНЬКО, провідний економіст

Анастасія БАБИР, рибовод II категорії

Оксана ЄФІМЕНКО, фахівець II категорії

ОГЛЯД ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ЗА ДАНИМИ СТАТИСТИЧНОЇ ФОРМИ 1А-РИБА (РІЧНА) ЗА 2020 РІК

Аквакультура – найбільш швидкозростаючий сектор тваринництва і, мабуть, один з найбільш важливих секторів глобальної продовольчої системи. Її значення в забезпеченні населення планети продуктами харчування невідомо зростає.

Аквакультура в Україні є третім за значимістю джерелом тваринного білка після вирощування худоби та птиці. Крім того, розвиток аквакультури вносить значний вклад в зайнятість сільського населення і населення прибережних територій.

Управління розвитком будь-якої галузі економіки можливе тільки за уявлення про її реальний стан, знання структури виробництва, його технологічні особливості, а також за особливостями споживчого ринку тієї чи іншої продукції. А це можна зробити лише за умови систематичного збору та аналізу статистичної інформації щодо обсягів виробництва продукції аквакультури у результаті провадження економічної діяльності. В умовах планової економіки та за існування лише єдиної форми власності – державної, надання такої інформації є обов'язковим та дозволяє мати уявлення про обсяги виробництва і спрямовувати його за тими напрямками, які вважає держава важливими задля забезпечення продовольчої безпеки.

З метою відстеження обсягів виробництва продукції аквакультури та їх динаміки Законом України «Про аквакультуру» передбачено, що суб'єкти аквакультури зобов'язані «подавати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, звітну інформацію щодо обсягів виробництва продукції аквакультури у визначені строки за формами, затвердженими в установленому порядку». Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 21.03.2012 р. № 141 затверджено форму звітності 1-А риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__р.», що поширюється на юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, які здійснюють виробництво товарної риби та рибопосадкового матеріалу в умовах аквакультури на усій території України. До тексту наказу включено детальну інструкцію із заповнення форми звітності.

У той же час ані Законом України «Про аквакультуру», ані іншими актами законодавства України не передбачена відповідальність за ненадання цієї інформації.

Відповідно до тексту наказу № 141, збиранням звітів займаються територіальні органи Держрибагентства України. Окремого реєстру суб'єктів рибницької діяльності в Україні не створено, і кількість суб'єктів аквакультури визначається лише за інформацією територіальних органів Держрибагентства України. Користуючись прогалинами у законодавстві, суб'єкти господарювання не завжди звітують про результати господарської діяльності відповідно до спеціалізованих форм (питання звітності перед податковими чи іншими компетентними органами не є предметом цих нотаток).

Для своєчасного подання суб'єктами аквакультури звітної інформації щодо обсягів виробництва продукції аквакультури, рибоохоронні патрулі протягом 2020 року проводили роз'яснювальні наради щодо порядку оформлення звітності в режимі офлайн (за можливості) та онлайн, надсилали суб'єктам аквакультури листи з роз'ясненнями щодо заповнення форми 1А-риба (річна), розміщували відповідні інформаційні повідомлення на своїх офіційних вебсайтах.

Інформація за даною формою збирається з 2012 року. Вона достатньо різноманітна.

За останніми даними територіальних органів Держрибагентства кількість суб'єктів аквакультури становить 4 568 підприємств різних форм власності, з них надали звітність за формою № 1 А-риба (річна) «Виробництво продукції

аквакультури за 2020 рік» 1 870 таких підприємств або 41 % загальної кількості суб'єктів аквакультури, а в 2019 році звітність становила 51 %.

% господарств, що прозвітували, за областями					
Області	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Вінницька	90,86	89,54	70,09	64,11	48,04
Волинська	100	96,15	98,28	98,65	98,73
Дніпропетровська	13,18	8,95	12,73	8,44	8,6
Донецька	100	100		100	100
Житомирська	53,03	44,97	67,04	55,76	43,87
Закарпатська	88,00	68,00	22,41	33,93	18,68
Запорізька	46,89	51,88	33,82	52,83	55,34
Івано-Франківська	23,81	33,07	20,10	29,61	30,87
Київська	20,35	29,69	28,85	27,66	19,81
Кіровоградська	93,41	81,86	100	67,37	46,46
Луганська	0	88,89	100	0	0
Львівська		15,11	82,18	57,55	62,9
Миколаївська	86,67	100	100	92,86	100
Одеська	63,83	40,16	47,32	50,00	52,59
Полтавська	16,96	10,62	57,14	14,46	34
Рівненська		96	100	92,86	76
Сумська		100	100	96,88	100
Тернопільська		36,15	24,62		34,38
Харківська		5,45	100		100
Херсонська		100	100		100
Хмельницька		69,87	45,29		30,48
Черкаська		56,60	47,30		30,48
Чернівецька		81,62	48,26		25,75
Чернігівська		86,87	94,00		93,55
Всього по Україні		62,18	51,16		40,94

Як видно з наведеної таблиці, у більшості випадків ступінь звітування зменшується (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська), у деяких областях

залишається більш менш сталим (Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Івано-Франківська, Черкаська), у лічених зріс (Запорізька, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська). Причини такої ситуації невідомі, збирачі інформації не наводять пояснення щодо цього явища.

Відповідно до наявних даних з 2015 по 2018 роки відбувалось досить стале виробництво товарної продукції (вирощування риби). Обсяги коливались у незначних межах 20,2–21,4 тис. т. Але з 2019 року виробництво товарної продукції в умовах аквакультури почало поступово зменшуватись. У 2020 році загальний обсяг продукції аквакультури становив 18 567,8 тис. т (сюди входить товарна продукція для реалізації на ринку, а також товарна продукція комплексних або спеціалізованих господарств у вигляді посадкового матеріалу), у тому числі: у ставках – 16,5 тис. т, у садках – 25,7 т, у басейнах – 57 т, в акваріумах – 130,6 т, в інших водних об'єктах – 1,3 тис. т. Ці показники майже на рівні з 2019 роком: загальне виробництво товарної риби зменшилось на 36 т.

Виробництво риби в аквакультурі із кожним роком скорочується, що є наслідком різних факторів, в тому числі соціальних, політичних та економічних процесів, що відбуваються у нашій державі. Бізнес дуже чітко реагує на будь-які дії або бездіяльність урядовців всіх рівнів. Якщо виходити з необхідності складання продовольчих балансів та забезпечення надійної статистики, то у всьому світі існує зворотній зв'язок між державою та виробником: держава отримує більш-менш достовірні дані, і визначає, чи варто підтримувати виробника субсидіями, пільгами тощо. У нас в країні цей зв'язок і так був примарним, адже субсидії за терміни дії державної допомоги рибницькі господарства практично не отримували. У всьому світі аквакультура, як і сільське господарство є дотаційним (за виключенням комерційних РАС-систем з виробництва сьомги, тюрбо, ще деяких люксових видів продукції), і без запровадження державних механізмів допомоги говорити про розвиток галузі немає сенсу. Але за такої ситуації годі сподіватись, що виробник буде сумлінно звітувати про обсяги та асортимент виробництва, не отримуючи у свою чергу навіть вербальної допомоги. Крім того за «відкритого» ринку та невеликих обсягів власного рибальства на ринок надходить значна кількість імпортованої

продукції з тими властивостями та тієї якості, які, завдяки рекламі та зміні способу життя сучасного містянина (основного споживача риби у наш час), швидше сприяють споживанню саме імпорту, а не традиційних об'єктів рибориства в Україні, що безумовно призводить до зменшення обсягів виробництва у першу чергу традиційних об'єктів (коропових видів риби).

Слід відмітити, що на аквакультуру впливають різні фактори, наприклад, кліматичні зміни зумовлюють зростання температури води та повітря, зменшення обсягів поверхневих вод, збільшення кількості аномальних погодних явищ, зміни екосистем водних об'єктів тощо. Також вплив на аквакультуру мають глобалізаційні процеси, від яких українське суспільство намагається самоізолюватися, а не вивчати та використовувати для розвитку.

Аквакультура повинна мати стратегічний план дій, в якому має бути визначено мету, задачі та ресурси розвитку, виклики та механізми їх подолання. І, звичайно, визначення мети, яку ми хотіли б отримати у результаті спільних дій – виробника та держави.

Баланс площ рибогосподарських водних об'єктів, які були задіяні для вирощування товарної риби у 2020 році

Варто зазначити, що станом на сьогодні в Україні (на відміну від усіх сусідніх країн, зокрема усіх держав-членів ЄС) не створено систему моніторингу використання рибницьких водойм, і достовірно невідомо, скільки зараз їх існує взагалі, яка кількість із них реально придатна для товарного рибориства і яка

використовується з цією метою. Тож ми оперуємо даними, зібраними в оперативному порядку територіальними органами Держрибагентства. Крім того, можна з упевненістю казати про те, що виробництво риби в рециркуляційних аквакультурних системах (РАС/УЗВ) (вирощування сомових, тилапії) та басейнові господарства з проточними системами та з частковою рециркуляцією значною мірою можуть випадати з поля зору територіальних органів рибоохорони, оскільки вони не є рибогосподарськими водоймами: звітність від них надходить лише на добровільних засадах.

Аналізуючи дані останніх п'яти років, можна помітити поступове зменшення виробничих площ, але в порівнянні з 2019 роком вони зросли. У 2020 році загальна площа водойм, які були задіяні для вирощування товарної риби, збільшилась за усіма напрямками: ставкові, басейнові та садкові господарства. Скоріше за все це відбувається з низки причин. На нашу думку, це є наслідком поступового переорієнтування сфери аквакультури з екстенсивних форм рибництва до інтенсивних, пошуку бізнесом ефективних господарських умов і, відповідно, переходом від оренди ставків та їх частин у зв'язку з недосконалістю цієї сфери законодавства в бік приватної власності на засоби виробництва. Крім того, варто звернути увагу на катастрофічну ситуацію з водопостачанням. У 2020 році не лише у південних регіонах України – дефіцит води спостерігався і в центральних районах, і навіть у зоні Полісся. Це тривожний дзвіночок, адже зменшення поверхневого стоку вчені прогнозували вже давно – це є наслідком планетарних змін клімату. Такі країни, як Польща та Чехія, тобто найближчі до України з точки зору кліматичних умов та технологій рибництва країни, офіційно визнали, що вони належать до країн з браком прісної води. Ситуація із водозабезпеченням рибництва може суттєво погіршитись і зв'язку з планами Кабінету Міністрів та Мінагрополітики щодо здійснення заходів з масового зрошення земель на Півдні, адже ці плани абсолютно ні з ким з суб'єктів рибництва, науковцями не обговорювались та не погоджувались, і будь-якого плану дій та аналізу ризиків для аквакультури на сьогодні не існує.

Складні процедури оформлення документів для використання водних ресурсів для аквакультури точно не сприяють її розвитку. І хоча серед суб'єктів аквакультури нарікань стало значно менше – говорити про вирішення проблеми зарано. А у сфері оренди частин водойм для садкової аквакультури взагалі ніяких позитивних зрушень немає – питання гальмуються та не вирішуються обласними адміністраціями, до сфери компетенції яких віднесено це питання. Тож мусимо дійти висновку, що державні обласні адміністрації не вважають аквакультуру одним з механізмів вирішення питання забезпечення населення поживними та корисними продуктами харчування та вирішення соціальних питань, зокрема працевлаштування, сільських громад. В сфері надання в оренду акваторії (водного простору) моря для марикультури ситуація така сама (тут гальмування на рівні Кабінету Міністрів України). Жодного договору не укладено. Жодних зрушень навіть у напрямі експериментальної морської аквакультури на офіційному рівні немає. При цьому у Болгарії – чорноморській країні з подібними до України кліматичними та океанографічними умовами, – обсяги вирощування моллюсків (мідій) у прибережній зоні перевищили 10 тисяч тонн.

Використання виробничих потужностей водних об'єктів для аквакультури

<i>Ставки, га</i>						
№ п/п	Категорія ставок	Рік				
		2016	2017	2018	2019	2020
1	Було в експлуатації - всього	65 669,7	63 775,4	67 873,1	56 714,0	58 915,2
2	Маточні	690,9	642,7	525,3	1 456,1	510,1
3	Нерестові	161,5	144,2	157,8	123,2	119,3
4	Вирощувальні	19 969,9	19 485,6	21 346,9	15 340,3	15 214,5
5	Нагульні	38 634,1	39 381,6	42 158,2	36 294,6	38 007,4
6	Зимувальні	845,3	912,1	762,4	858,1	865,2
7	Карантинні	76,5	237,5	54,8	39,3	170,8
8	Інші стави	2 043,0	1 887,9	1 611,9	1 440,9	3 846,3
9	Водопостачальні	3 248,7	1 283,9	1 255,8	1 161,5	181,6
10	Інші водні об'єкти (водосховища, озера)	8 166,4	9 342,2	4 370,5	19 312,3	6 582,0
<i>Садки, м²</i>						
№ п/п	Категорія садків	Рік				
		2016	2017	2018	2019	2020
1	Всього	30 623,2	35 134,0	40 879,0	39 977,7	41 274,0
2	Вирощувальні	21 456,2	26 286,2	38 076,0	37 712,7	35 947,0
3	Нагульні	9 167,0	8 847,8	2 803,0	2 265,0	5 327,0
<i>Басейни, м²</i>						
№ п/п	Категорія басейнів	Рік				
		2016	2017	2018	2019	2020
1	Всього	50 954,4	51 169,1	52 209,1	55 735,6	62 306,6
2	Вирощувальні	41 779,4	39 322,8	42 325,1	45 217,1	51 050,1
3	Нагульні	9 175,0	11 846,3	9 884,0	10 518,5	11 256,4

В порівнянні з 2019 роком значно зменшилась площа маточних та водопостачальних ставок, а площа нагульних – збільшилась. Виробництво товарної продукції на одиницю площі зариблених водних об'єктів, які призначені для вирощування товарної риби, таким чином, становило для:

- ставок – 404,3 кг/га;
- садків – 1,36 кг/м²;
- басейнів – 11,4 кг/м²;
- акваріуми – 176 кг/м³;
- інші водні об'єкти – 242 кг/м².

Оскільки статистичною формою не передбачено диференціацію водойм за об'єктами рибиництва, то тут наводиться загальна інформація щодо виробництва товарної продукції на одиницю площі.

Площа садкових господарств за останні п'ять років в загальному зросла, а у 2020 році спостерігалось зростання площі приблизно на 1 300 м². Але в порівнянні з 2019 роком площа вирощувальних садків дещо зменшилась, а нагульних – збільшилась майже у 2 рази.

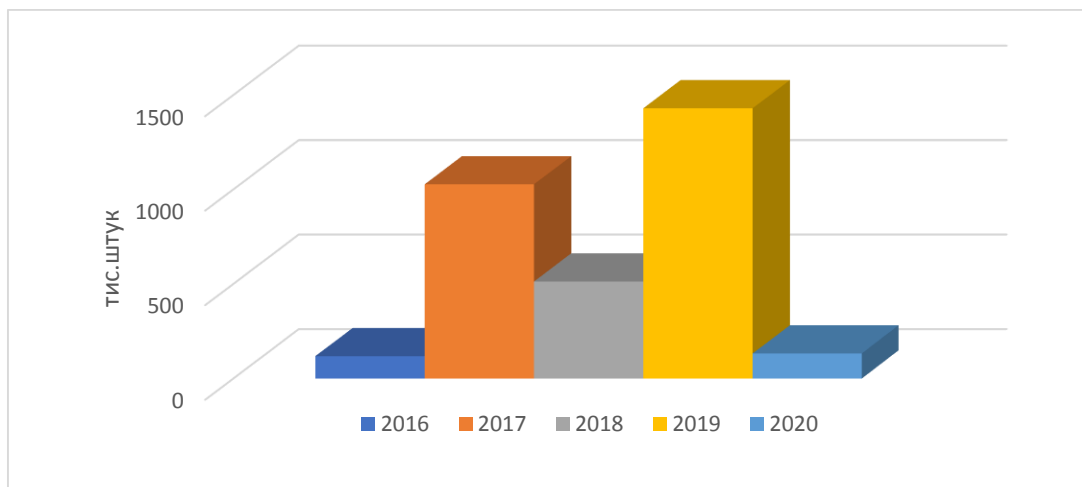
Протягом попередніх звітних років, площа басейнів поступово збільшувалась, але, якщо в минулі роки вона збільшувалась повільно, то у 2020 році вона зросла більш ніж на 6 500 м² і досягла свого максимуму за останнє десятиліття.

Ремонтно-маточне поголів'я

Протягом п'яти років досліджень спостерігається сильне коливання чисельності ремонтно-маточного поголів'я. В порівнянні із 2019 роком, обсяги маточного та ремонтного поголів'я на початок 2020 року значно зменшилась.

Помітно зменшена кількість маточного та ремонтного поголів'я сазана, коропа, рослиноїдних видів, сомових, ремонтного поголів'я осетрових. Дещо зменшилась кількість ремонтно-маточного поголів'я лососевих. Значно збільшено кількість ремонтного поголів'я інших видів риб (буфало, щука) та маточного поголів'я декоративних видів, а саме коропа кої.

На підставі даних, які наведені в 1 А-риба, щонайменше щодо осетрових видів риб, можна стверджувати, що підгалузь осетрівництва чітко перейшла до виробництва кав'яру – із значним переважанням у маточному поголів'ї самиць.

Виробництво рибопосадкового матеріалу за 2020 рік

Важливим показником в аквакультурі є вирощування личинок та зарибку, що може свідчити про перспективу росту виробництва продукції аквакультури в майбутньому. Протягом 2020 року відбулося зростання виробництва різновікового рибопосадкового матеріалу до 166,9 млн. екз. (9 446 т), що на 40,2 млн. екз. (1 706 т) або на 31,7 % більше ніж було вирощено у 2019 році.

Виробництво рибопосадкового матеріалу

№ п/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки				
		2016	2017	2018	2019	2020
1.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, млн. екз.:	162,7	325,9	154,5	126,7	166,9
	сазан/короп	83,3	158,4	73	56,2	90,9
	рослиноїдні	66,3	150,6	67,1	58	58,8
	сомові	0,27	0,43	0,73	0,2	0,8
	осетрові	2,3	2,2	1,8	1,8	1,7
	лососеві	2,2	1,3	2,2	5,6	4,7
	інші	8,3	12,8	9,6	4,7	9,8
2.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, тонн:	8 791	8 986	8 602	7 740	9 446
	сазан/короп	4 520	4 639	4 039	3 687	4 036
	рослиноїдні	3 880	4 039	4 232	3 724	3 515
	сомові	19,7	10,5	8,4	16,5	181
	осетрові	106	120	47,8	44,3	41
	лососеві	61,5	59,3	92,5	69	62,5
	інші	203	117	182	198	1 610
3.	Вирощено цьоголіток, млн. екз.:	117,7	258,8	108	92,3	92
	сазан/короп	58	128	51,3	40	38,8
	рослиноїдні	48,8	124,7	43,7	45,3	43,8
	сомові	0,2	0,3	0,7	0,2	0,6
	осетрові	2,1	1,9	1,7	1,7	1,7
	лососеві	1,6	1	1,7	1,7	0,8
	інші	6,8	2,7	8,8	3,4	6,3
4.	Вирощено цьоголіток, тонн:	2 988	3 001	2 717	2 601	3 014
	сазан/короп	1 476	1 563	1 412	1 245	1 304
	рослиноїдні	1280	1 312	1 132	1 206	1018
	сомові	11	6,6	4,4	11,2	137,6
	осетрові	53,4	35	11,6	13,3	15,4
	лососеві	17,5	38,5	27,7	21,3	7,3
	інші	150,9	44,6	128,6	104	532
5.	Вирощено дволіток, млн. екз.:	14,4	28,7	15,4	12,8	13,2
	сазан/короп	8,4	14,1	6,8	6	5,1
	рослиноїдні	5,2	6,8	8,2	5,2	5,3
	сомові	0,02	0,005	0,03	0,004	0,1
	осетрові	0,08	0,09	0,03	0,05	0,03
	лососеві	0,3	0,1	0,1	1,1	0,1
	інші	0,3	7,5	0,1	0,3	2,5
6.	Вирощено дволіток, тонн:	3 468	3 257	3 358	2 913	3 822
	сазан/короп	1 908	1 615	1 468	1 359	1 339
	рослиноїдні	1 479	1 566	1 826	1 467	1 527
	сомові	1,4	2,7	2,4	1,9	11
	осетрові	36	22	14,4	20	14,3
	лососеві	25,6	9,6	21,1	26,6	22,8
	інші	17,7	41,9	25,2	38	907

7.	Всього посаджено на зимівлю рибопосадкового матеріалу:					
	млн. екз.	210,9	130,2	109,2	71	117,9
	тонн	4 939	4 924	6 521	4 388	5 390
8.	Середня наважка цьоголіток, г:					
	короп	25	12	27	31	33
	рослиноїдні види риб	26	10	25	26	23
9.	Середня наважка дволіток, г:					
	короп	226	114	215	227	261
	рослиноїдні види риб	283	229	221	280	287
10.	Витрати кормів на рибопосадковий матеріал, т	9 181	9484	9408	8587	7941
11.	Рибопродуктивність вирощувальних ставків, ц/га	4,4	4,4	3,9	4,8	6
12.	Отримано личинки в інкубаційних цехах, млн. екз.	797,2	544,6	907,6	659,1	744,1
13.	Отримано личинки від природного нересту	147,4	151,5	105	93,1	233,7
14.	Вселення у внутрішні водні об'єкти, млн. екз.	1,3	0,034	0,3	0,63	0,499

Дволіток всього було вирощено 13,2 млн. екз. (3 822 т), що на 0,4 млн. екз. (909 т) більше, ніж у 2019 році. Середня маса 1 екз. дволітки коропа становила 261 г проти 227 г у 2019 році, а середня маса дволітки рослиноїдних видів риб була 287 г проти 280 г в 2019 році.

Одночасно спостерігається невелике збільшення питомої ваги дволіток в загальній кількості рибопосадкового матеріалу.

Витрати кормів на рибопосадковий матеріал протягом останніх трьох років поступово зменшуються, що може свідчити про гальмування інтенсифікаційних заходів.

Різниця між кількістю вирощеного і посадженого на зимівлю рибопосадкового матеріалу виникає внаслідок реалізації восени та осіннього зариблення нагульних та вирощувальних ставків II категорії.

Рибопродуктивність вирощувальних ставків (йдеться, в основному, про коропа та рослиноїдних видів риб, які вирощуються в полікультурі із хижими видами риб) у 2020 році склала 6 ц/га, проти минулорічної 4,8 ц/га. Так як зональна рибопродуктивність вирощувальних ставків коропових видів риб за екстенсивної форми вирощування становить від 5 до 7 ц/га, а за інтенсивної – від 10 до 15 ц/га і більше, то навряд чи це можна назвати гарним результатом за інтенсивної форми вирощування риби.

Збільшення обсягів виробництва рибопосадкового матеріалу як у кількості, так і за масою у 2020 році відбувалося майже у всіх категоріях:

- цьоголіток в кількості було вирощено на 0,2 % менше ніж за минулий рік, а в масі навпаки більше – на 14 %;

- дволіток за кількістю на 3 % і за масою на 23,8 % більше за попередній рік;

- отримано личинок у інкубаційних цехах на 11,4 % більше (сазан/короп, рослиноїдні, сомові, осетрові та лососеві види риб);

- отримано личинки від природного нересту на 60 % більше (сазан/короп, сомові, осетрові та інші види риб).

Велике значення для відновлення рибогосподарського потенціалу та підтримки сталих рибних запасів у водоймах має штучне відтворення цінних представників іхтіофауни. Особливо гостро це питання постало зараз, в умовах

посиленого антропогенного навантаження, яке суттєво впливає на шляхи міграції риб та погіршення умов їх природного нересту. У 2020 році до водойм загального значення було вселено 0,5 млн. екз. різновікової молоді різних видів риб. На відміну від 2019 року, відбулося зменшення вселення водних живих ресурсів на 20,8 %. Протягом п'яти років дані коливалися від 0,034 млн. екз. (2017 рік) до 1,3 млн. екз. (2016 рік). Зменшення обсягів вселення у природні водні об'єкти, призводять до зменшення виловів риби протягом наступних двох-трьох років.

Забезпечення рибницьких господарств життєстійким рибопосадковим матеріалом залишається однією з актуальних проблема протягом всієї історії рибництва. Збільшення ставкових площ, підвищення щільності посадки за інтенсифікації ставкового рибництва, розвиток індустріального рибництва, інтродукція в малі водойми різного цільового спрямування вимагають постійного нарощування об'ємів виробництва. При цьому спостерігається тенденція розширення вимог споживачів до якості рибопосадкового матеріалу.

Вирощування товарної риби

Традиційними об'єктами української аквакультури незмінно залишаються коропові види риб: звичайний короп та далекосхідні коропові (рослиноїдні) види: білий та строкатий товстолобики, їх гібриди, білий амур. Крім коропових, українські аквафермери вирощують райдужну форель, європейського сома, щуку, судака, лина, кларієвого сома, стерлядь, російського та сибірського осетрів, бестера, веслоноса тощо.

Асортимент продукції аквакультури залишається майже незмінним протягом багатьох років. Хоча є тенденція до появи нових видів для вирощування, які могли би бути стійкими до наших територіальних умов, мали б відмінні смакові якості, швидкість росту, а головне привабливу ціну.

Таблиця обсягів вирощування товарної риби, т

Рік	Обсяги виробництва (за видами риб) тонн						
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші	Разом
2016	9 865	9 154,4	107,5	116,4	330,3	1 851	21 424,7
2017	9 624	7 750,4	146,2	137,9	344,2	2 165,4	20 168,2
2018	9 584,8	7 990,4	133,7	111,5	261,4	2 111,2	20 193
2019	8 516,4	7 665,8	224,3	97,1	225,9	1 874,3	18 604
2020	8 014,3	7 704,2	274,8	79,1	230,9	2 264,4	18 568

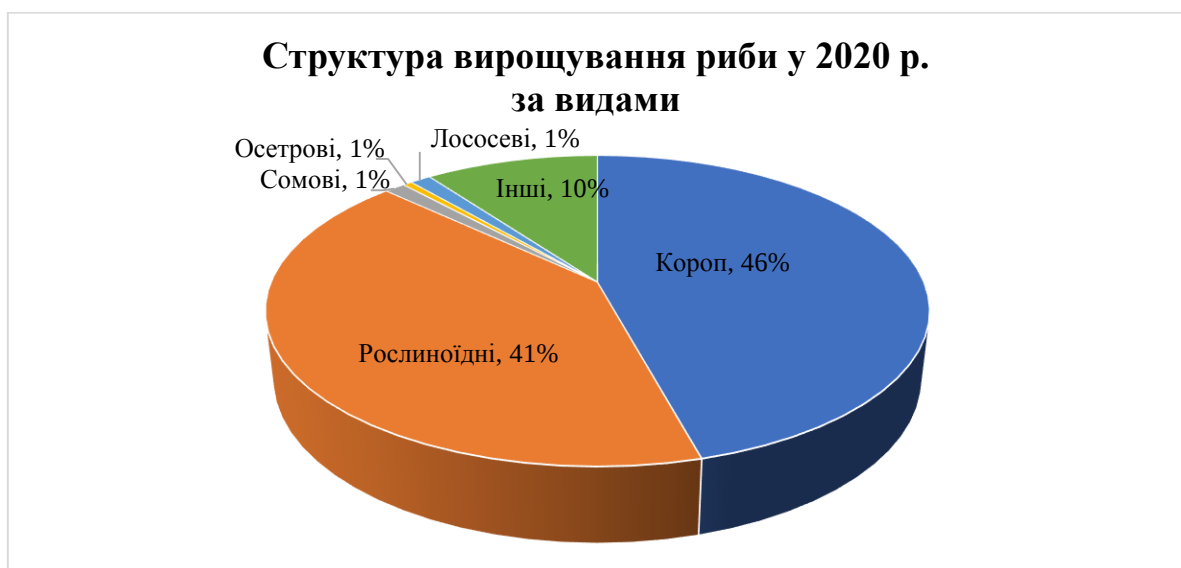
За 2020 рік вирощування товарної риби відповідно до інформації, що міститься у формі 1 А-риба (річна), зменшилося на 36 т і становило 18 568 т. Загалом було виловлено 14 168 т товарної продукції аквакультури: у ставках – 12 947 т, у садках – 25,7 т, у басейнах – 478,6 т, в акваріумах – 130,7 т, в інших водних об'єктах – 586 т.

Короп і далекосхідні рослиноїдні риби складали понад 87 % від загальної продукції аквакультури. Виробництво інших видів риб (щука, судак звичайний,

веслоніс, форель, осетрові, лососеві, сомові види риб) сумарно не перевищують 13 %.

Під час аналізу обсягів виробництва коропових видів спостерігається тенденція до зменшення вирощування протягом останніх років. Порівняно з минулим роком у 2020 році коропа виростили на 5,8 % менше, натомість рослинноїдних видів більше на 1 %, порівняно з 2019 роком. Виробництво сомових видів збільшилося на 22,5 %, осетрових зменшилось на 18,5 %, а виробництво лососевих видів – зросла на 2,3 %. Також зросло вирощування інших видів риб – на 20,8 %.

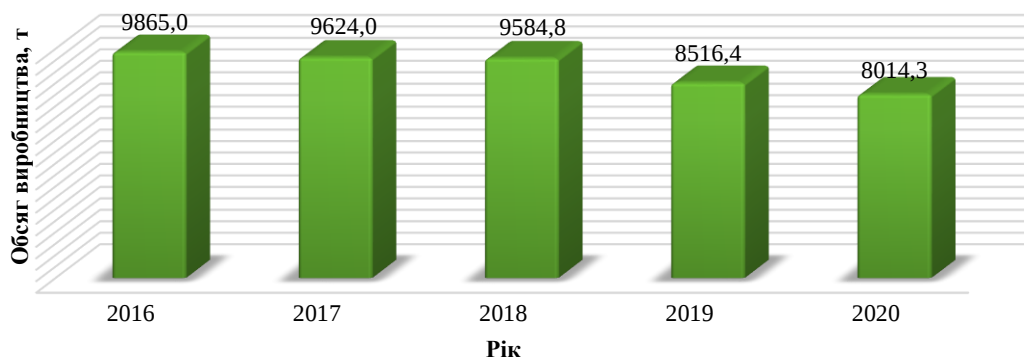
Обсяг вирощування коропа звичайного

Короп – це традиційний об’єкт вирощування в українській аквакультурі. За типами водойм у вирощуванні звичайного коропа безумовно переважає ставкове виробництво – 92,6 %, в інших водних об’єктах виростили 5,7 % коропа, в басейнах – 1,7 %, в садках – менше 1 %.

Назва рибницьких потужностей	Виробництво товарного коропа, т				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ставки	8630,5	9241,9	8961,3	7807,8	7421,6
Садки	0	0	3,5	0,5	2,3
Басейни	39,3	20,6	38,3	151,9	135,2
Інші водні об’єкти	1195,2	361,5	581,6	556,1	455,1
Всього	9865	9624	9584,8	8516,4	8014,2

Отримані дані показують тенденцію до зменшення вирощування звичайного коропа з 8,5 тис. т (2019 рік) до 8,1 тис. т (2020 рік), тобто майже на 5,8 %. Об’єктивною причиною зменшення виробництва є зменшення площі активного ставкового фонду, де здебільшого вирощується короп.

Обсяг виробництва коропа за роками, т

Короп у наших природно-кліматичних умовах є ідеальним об’єктом для ставових рибницьких господарств, традиційним видом для вирощування в українських рибгоспах. Традиційно коропових (коропа звичайного та далекосхідних коропових) вирощується в Україні найбільше. Слід зауважити, що незначне зменшення виробництва коропових спостерігається протягом останніх років; це тенденція, яка може свідчити як про зміну гастрономічних уподобань українців, так і про інші фактори, які в меншій мірі, але все ж впливають на обсяги виробництва. Зокрема цьому сприяють значне урізноманітнення рибопродукції на споживчому ринку за рахунок імпорту, незаконне рибальство (браконьєрство) тощо.

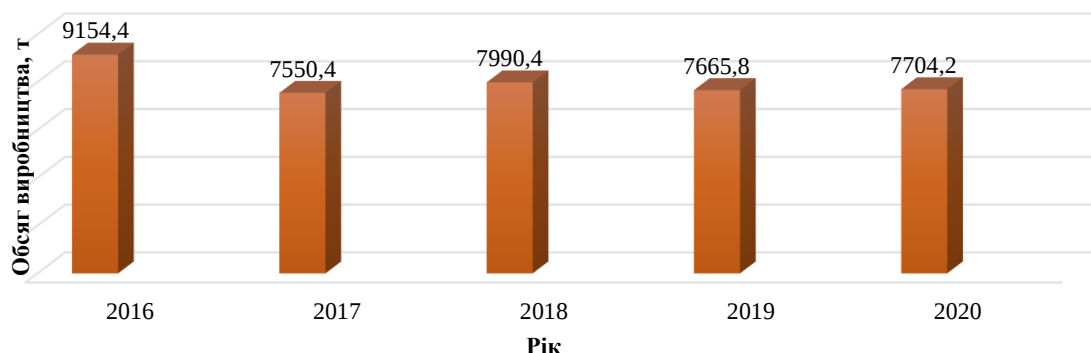
Обсяг вирощування рослинорідних видів риби

Важливими об'єктами аквакультури України є рослинорідні риби далекохідного комплексу – білий та строкатий товстолобики, білий амур, яких переважно вирощують в ставкових господарствах в полікультурі із коропом. За типами водойм у вирощуванні рослинорідних видів риби переважає ставкове виробництво – 89,2 %, в інших водних об'єктах виростили 9,8 %, в басейнах – 0,9 %, в садках – менше 1 %.

Назва рибницьких потужностей	Виробництво рослинорідних видів риби, т				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ставки	7050,3	7031,3	7133,1	6764,5	6874,1
Садки	103,8	35,6	23,3	12,3	9,3
Басейни	22,3	17,1	17,9	61,6	67,1
Інші водні об'єкти	1977,9	666,2	815,9	827,2	753,5
Всього	9154,4	7750,4	7990	7665,8	7704,2

На відміну від 2019 року спостерігається незначне збільшення обсягів виробництва рослинорідних видів риби на 1 %. Декілька років поспіль спостерігаються коливання як від'ємні так і додатні, ця тенденція не значна, але вона є. Рослинорідні стали традиційними об'єктами ставкової аквакультури, тому причини зменшення і збільшення об'єму їх виробництва такі ж, як і для вирощування звичайного коропа.

Загальний обсяг виробництва рослинорідних видів риби за роками

Обсяг вирощування сомових видів риби

Сомових видів риби вирощують у багатьох країнах Європи в ставках, садках, басейнах та в рециркуляційних аквакультурних системах (РАС). В ставкових господарствах сома європейського вирощують спільно з коропом як додатковий об'єкт полікультурі. У зв'язку із поширенням виробництва кларієвого сома, у технологіях вирощування сомів відбувається рух у напрямі виробництва саме цього виду з використанням РАС. Адже в Україні з'явилися сучасні

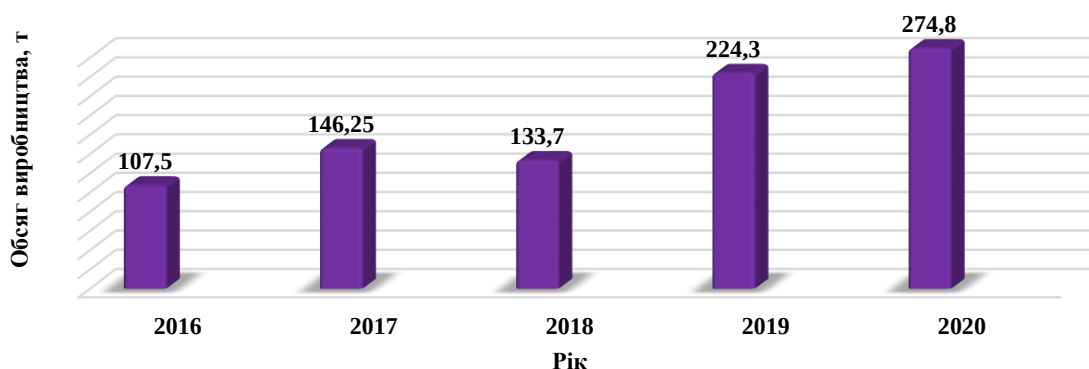
рециркуляційні господарства, діяльність яких спрямована на ефективне виробництво і переробку власної продукції (створення ланцюжків доданої вартості). Як правило, такі господарства мають інфраструктуру переробки та реалізації власної продукції.

Назва рибницьких потужностей	Виробництво сомових видів риб, т				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ставки	71,7	68,2	58,4	34,8	66,3
Садки	30,2	37,5	20,2	1	5,4
Басейни	1,3	38,1	0,7	77	72,3
Акваріуми	0	1,4	52,8	111	130,7
Інші водні об'єкти	4,2	0,9	1,6	0,4	0,2
Всього	107,5	146,2	133,7	224,3	274,8

Виробництво сомових видів зросло на 22,5 %. На жаль, даних щодо яких видів сомових звітували суб'єкти аквакультури, немає. Можемо припустити, що стали більше вирощувати кларієвого сома завдяки динамічному розвитку рециркуляційної аквакультури, який спостерігається протягом останніх років. Про це також свідчать дотичні, непрямі, дані, за обсягами використання спеціалізованих кормів для відгодівлі сомових риб. Ну і традиційним видом у ставковій аквакультурі є європейський сом, виробництво якого останніми роками відрізняється стабільністю.

За типами рибницьких потужностей у вирощуванні сомових видів риб переважають акваріуми (маються на увазі резервуари РАС, де переважно вирощують кларієвих сомів) – 47,6 %, у басейнах вирощують 26,3 % (кларієвий та каналний соми), у ставках – 24,1 % (європейський сом), а в садках – понад 2 %.

Загальний обсяг виробництва сомових видів риб за роками

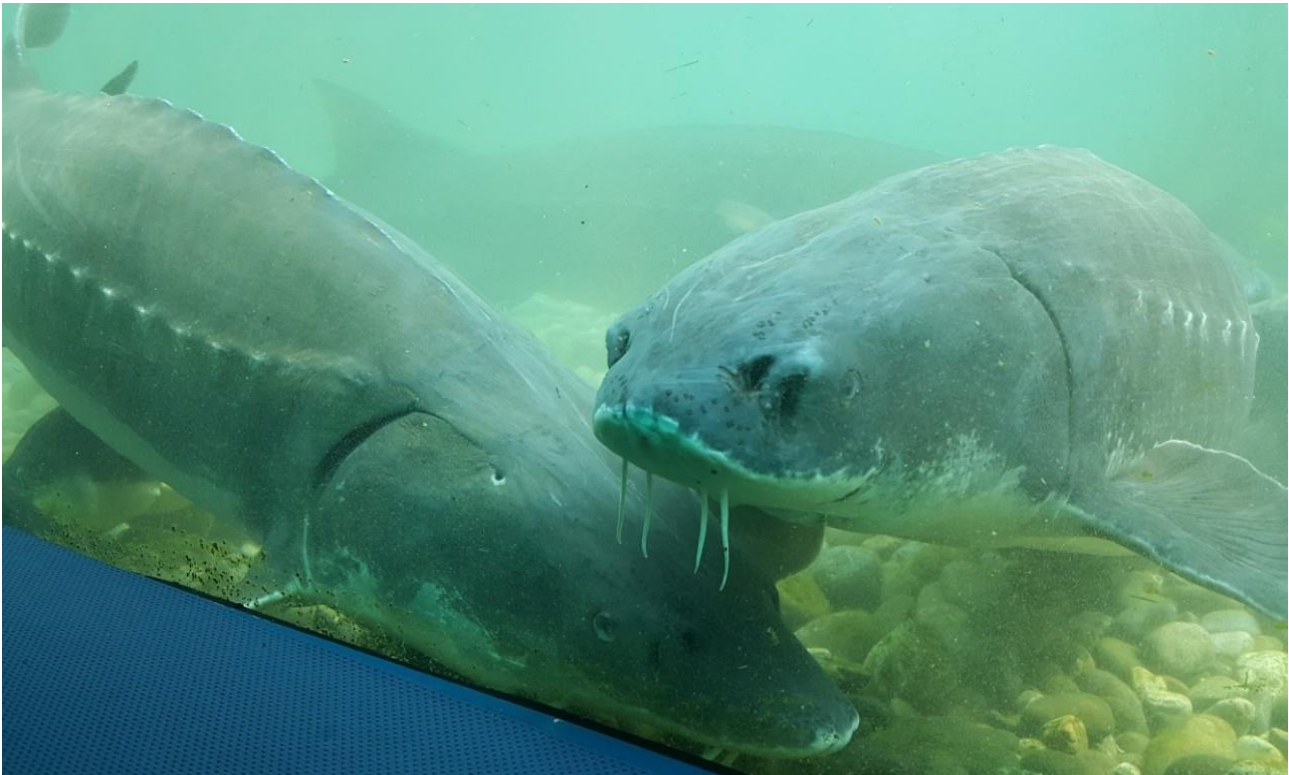

Слід відзначити, що виробництво сомових видів –напрямок аквакультури, що значно збільшив виробничі показники у 2020 році. Згідно статистичних даних, понад 74 % виробництва припадає на басейни та акваріуми, які, як правило, установлюють саме в РАС.

Обсяги вирощування осетрових

Осетрових видів риб вирощують за такими самими технологіями як і інші види риб. В Україні найбільш популярними об'єктами вирощування серед осетрових є: стерлядь, руський осетер, севрюга, білуга, сибірський або ленський осетер, веслоніс, гібриди осетрових (бестер – гібрид білуги із стерляддю) тощо.

За типами рибницьких потужностей осетрових видів риб переважно вирощують в басейнах – 73 %, в ставках – 16%, в садках – 11 %.

У ставках частка вирощування 2016 року становила 41,7 %, а до 2020 р. обсяг вирощування зменшився до 15,9 %, що може свідчити до переходу вирощування цих видів риб в рециркуляційних аквакультурних системах. Частка вирощування осетрових у садках за період дослідження рівномірно коливається від 8,5 до 11 %. А у басейнах обсяги вирощування поступово зростають від 31,2 % в 2016 році до 73 % в 2020 р. В інших водних об'єктах вирощено лише одного разу – 2016 року – 18,3 % від обсягів вирощування осетрових. Швидше за все, це неправильне зазначення водойми, де вирощувалися ці риби, тому що саме цього року відзначено стрімке одноразове падіння обсягів вирощування осетрів в басейнах.

Назва рибницьких потужностей	Виробництво осетрових видів риб, т				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ставки	48,5	44,8	35,6	24,6	12,6
Садки	10,3	15,5	12,9	8,3	8,7
Басейни	36,3	78,5	63	64,1	57,8
Інші водні об'єкти	21,3	0	0	0	0
Всього	116,4	137,9	111,5	97,1	79,2

На відміну від 2019 року, обсяги виробництва осетрових видів риб зменшилися на 18,5 %. Як показує статистична звітність 1 А-риба (річна), вирощування осетрових риб в обсягах риби поступово почало зменшуватись із 2016 року, не враховуючи 2018 рік, де виробництво за останніх 5 років було найвищим – майже 138 т. У той же час це не може свідчити про негативні тенденції у розвитку осетрівництва, оскільки основною метою цієї підгалузі аквакультури в Україні, як і в більшості країн світу, є отримання сировини для виробництва кав'яру (чорної солоної ікри осетрових), то ж можна припускати, що падіння обсягів риби пов'язане із зміною структури стада, зменшенню числа самців (див. вище) та загального зменшення біомаси осетрових на утриманні, що може і позитивно впливати на економіку осетрових господарств.

Обсяги вирощування лососевих

Лососівництво в Україні здебільшого представлено вирощуванням пструга райдужного. Традиційно виробництво пструга здійснюється у Західних регіонах в гірській місцевості. Взагалі вирощування цього виду в Україні базується на особливостях існування цієї риби за низьких температур води, високого вмісту кисню, проточності та якості води.

За типами рибницьких потужностей у вирощуванні лососевих видів риб переважають басейнові господарства – 60,4 %, в ставках виробляють – 39,2 %, а в інших водних об'єктах – 0,4 %.

Назва рибницьких потужностей	Виробництво лососевих видів риб, т				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ставки	214,5	222,8	121,7	76,2	90,4
Садки	7,6	0	40,3	0	0
Басейни	108,2	121,4	93,3	146,6	139,4
Акваріуми	0	0	3	3	0
Інші водні об'єкти	0	0	3	0	1
Всього	330,3	344,2	261,4	225,9	230,8

Обсяг виробництва лососевих, за даними форми 1 А-риба (річна), незначно підвищився на 2,1 % у порівнянні з 2019 роком. Дані свідчать про те, що є невеликий зріст у вирощуванні даної риби, але зважаючи на кількість використаних кормів, можна дійти висновку, що реальні обсяги вирощування лососевих і сомових видів риб більші.

Обсяг вирощування інших видів риб

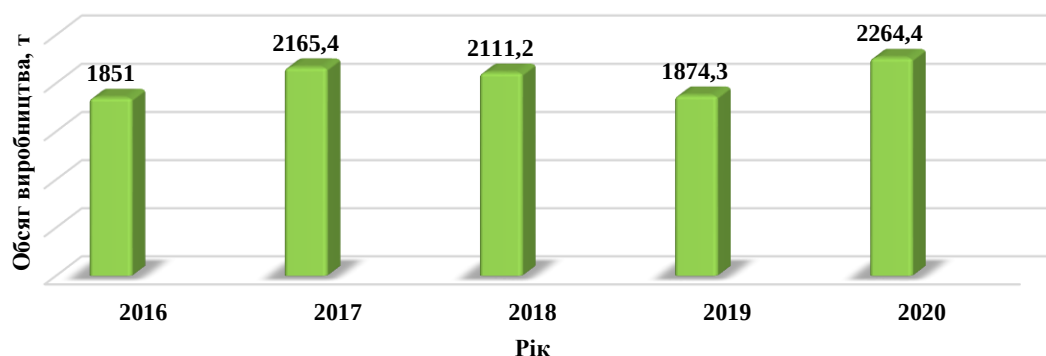
За дами 1 А-риба (річна), до інших видів риб суб'єкти аквакультури віднесли: карася, окуня, ляща, щуку, судака, плітку, лина, краснопірку, піленгаса, раки, тилапію, тарань, буфало.

За типами рибницьких потужностей інших видів риб переважно вирощують в ставках – 91,1 %, в басейнах – 4,7 %, в інших водоймах – 4,2 %.

Назва рибницьких потужностей	Виробництво інших видів риб, т				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ставки	1 496	2 054	1 966,2	1 682,8	2 063,5
Басейни	1,3	2,7	1,5	82,1	106,1
Акваріуми	0	35,4	25,3	3,1	0
Інші водні об'єкти	353,7	72,9	118,2	106,1	94,7
Всього	1 851	2 165,4	2 111,2	1 874,3	2 264,4

За 2020 рік вирощування інших видів риб збільшилося на 20,8 %, що суттєво великий результат у порівнянні з іншими роками. Знову ж таки можна зробити висновок про те, що з'являються нові об'єкти рибництва, і їх у помітно більшій кількості почали вирощувати.

Загальний обсяг вирощування інших видів риб за роками

Витрати кормів протягом 2020 року

Неписане правило аквакультури: для відгодівлі об'єктів аквакультури використовуй якісні рибні корми. Неякісні корми, з поганим ступенем перетравлюваності та засвоюваності поживних речовин, та такі, у складі яких

відзначається велика кількість речовин із фактором, що інгібує перетравлювання та засвоювання (україномовний термін відсутній), крім погіршення показників зростання призводять до забруднення водойм великою кількістю незасвоєного корму, забрудненню води та гальмуванню процесу росту, а також сприяють створенню умов, прийнятних для надмірного розвитку бактеріальної флори з відповідними наслідками для добробуту господарства у цілому. Аналіз структури собівартості вирощеної риби в країнах ЄС дає змогу говорити, що вартість кормів одна з найбільших статей витрат. Але не в нас.

Статистичні дані з форми 1 А-риба (річна) вказують, що кількість кормів, яку вітчизняні рибоводи використовують для відгодівлі риби, знаходиться практично на одному рівні протягом низки років. Виникає лише питання в якості цих кормів. Але статистика про це не говорить.

Незначне зменшення кормів у коропівництві можна пояснити поступовим переходом годівлі від зерносумішей до більш якісних комбікормів, але це не є фактом, а лише припущенням.

За іншими категоріями об'єктів аквакультури витрати кормів залишилися на тому ж рівні; заслуговує на увагу лише сомівництво, де об'єм кормів для відгодівлі зменшився у три рази.

Відзначаємо також зменшення об'єму кормів для вирощування осетрових; цей напрямок також можна віднести до таких, що розвиваються в Україні, значною мірою за рахунок виробництва чорної ікри (кав'яру).

Витрати кормів на вирощування 1 кг риби

Рік	У тому числі (тонн вирощено/тонн корму)					
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші
2016	3,6	0,3	2,6	1,8	1,4	0,8
2017	4,1	0,5	1,3	2,9	1,3	0,7
2018	4,0	0,5	1,3	2,3	2,3	0,7
2019	3,4	0,4	4,3	4,2	2,3	0,7
2020	3,6	0,4	1,4	2,8	1,6	0,4

Що стосується витрат кормів на вирощування одного кілограма продукції, то у коропа такі витрати (які умовно можна вважати кормовим коефіцієнтом) тримались протягом п'яти років на рівні, близькому до 4 кг корму на кг вирощеної риби. Витрати кормів на вирощування «рослиноїдних» риб знаходились на рівні, близькому 0,5 кг корму на кг продукції. Витрати кормів для вирощування сомових риб становили 2015 та 2016 рр. 2,1–2,6 кг на кг продукції, а 2017 та 2018 – по 1,3 кг корму на кг продукції. Складається враження, що, по-перше, відбувається збільшення частки кларієвого сома у продукції, а по-друге, перехід від «кустарно» вироблених кормів до фабричних, оскільки такі витрати наближені до кормових коефіцієнтів, які відзначаються для більш-менш сучасних кормів тих виробників, продукція яких імпортується до України. В той же час це може бути елементарною похибкою під час збирання та первинної обробки статистичних даних. Витрати кормів для осетрових, швидше за все, знаходяться на рівні десь трішки вище за 2 кг на кг продукції, і коливання у витратах кормів

знаходяться на межі похибки. Витрати кормів для вирощування лососевих (ймовірно, у першу чергу райдужної форелі) змінюються стрибками та не піддаються розумінню на такому короткому відтинку часу. Так, 2016, 2017 та 2020 рр. витрати знаходились на прийнятному рівні, хоча й дещо, за європейськими мірками, зависокому, тобто 1,3-1,6 кг, а 2018 та 2019 рр. перевищували позначку 2 кг на кг продукції, що дає підстави сумніватись у коректності отриманих даних.

Якщо виходити з даних форми 1 А-риба, узагальненими у вищенаведеній таблиці, то щонайменше у форелівництві України (лососеві) використовуються технологічно застарілі корми, адже в усьому світі витрати кормів для вирощування лососевих багато ефективніші (щонайменше у 2 рази). З іншого боку, це свідчення низького ступеня достовірності інформації, що надається у рамках заходів з заповнення форми 1 А-риба.

Економічні показники виробництва продукції аквакультури

Незважаючи на те, що за останні роки спостерігається тенденція до незначного зменшення частки традиційних об'єктів аквакультури, все ж таки виробництво корокових видів є найбільш стабільним. Але на ринку пропозиція товару формує попит на цю продукцію. Відомості про реалізацію продукції аквакультури дають можливість встановити мотиви зменшення об'ємів виробництва аквакультури в останні роки.

В більшій мірі зменшення реалізації продукції вітчизняної аквакультури залежить від ефективного маркетингу. Більшість українських виробників продукції аквакультури нехтують необхідністю опрацювання маркетингових стратегій, іншими словами, мало вивчають уподобання споживачів, мало використовують рекламні ресурси, реалізація товарної риби відбувається в живому, необробленому, непідготовленому вигляді. З іншого боку, більшість заходів з популяризації рибопродуктів у цілому та на місцевих видів зокрема у ЄС відбувається за суттєвої допомоги різних державних фондів, і у тому, що стосується коропівництва, європейські аналітики приходять до висновку, що самотужки дрібні господарства не в змозі це робити ефективно за власні кошти. Це питання потребує досконалого вивчення, оскільки за напрямками споживання рибопродукції Україна досить чітко (хоч і з певним запізненням) слідує за тенденціями на ринку ЄС, можна констатувати небажання споживачів купувати необроблену рибу, яка вимагає чималих зусиль у доведенні її до рівня готової страви.

Обсяги реалізації товарної риби, т

Рік	Види риб						
	Сазан/короп	Рослиноїдні	Сомові	Осетрові	Лососеві	Інші	Разом
2016	6 625,5	6 606,2	81,2	49,6	264,6	887,5	14 514,6
2017	7 016,3	5 264,3	72,7	76,1	317	1 695,4	14 441,7
2018	7 049,8	5 065,1	107,3	81	226,5	1 555,4	14 085,2
2019	5 305,0	4 211,0	184,4	50,5	199,0	1 055,0	11 005,0
2020	4 974,2	4 495,0	208,3	29,5	168,7	1 656,0	11 531,6

Наразі констатуємо збільшення обсягів реалізації продукції аквакультури за даними суб'єктів господарювання, що надали звітність за формою 1 А-риба (річна), в порівнянні з 2019 роком, завдяки: рослиноїдним, обсяги реалізації яких збільшилась на 6,7 %, сомових – на 13 %, інших видів – на 56,9 %. Але реалізація інших видів зменшилися: коропів на 5,2 %, осетрових на 41,6 %, лососевих на 15,2 %.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наведеної у формах 1 А-риба інформації дає підстави прийти до висновку про те, що аквакультура України у цілому розвивається подібно для усієї Центральної Європи – основного району коропівництва Європи у цілому – сценарієм: стагнація, а деколи і падіння обсягів виробництва товарної продукції основних ще у недавньому минулому за обсягами об'єктів аквакультури (звичайного коропа та китайських коропових) з поступовою диверсифікацією об'єктів вирощування (збільшення частки сомових, осетрових, пестругів тощо) та методів рибництва (зростання ваги рециркуляційних аквакультурних систем повного та часткового циклу, проточних систем тощо).

2. У той же час, якщо виходити виключно із звітних даних, мусимо прийти до висновку про падіння у цілому продуктивності (виробництва товарної риби на одиницю виробничої площі) та доволі низькі показники цього параметру у порівнянні з рештою «коропівницьких» країн – Чехією, Польщею, Угорщиною. У той же час, мусимо визнати, що інформація, яка збирається у рамках формату 1 А-риба, не може бути використана для коректного економічного аналізу стану галузі. Видаються сумнівними витрати кормів на виробництво практично усіх об'єктів аквакультури. Це ще більш сумнівно, тому що значна їх частка є імпортованою продукцією, і, якщо дивитись проспекти компаній-виробників кормів, ті параметри, які закладаються виробником (кормовий коефіцієнт), набагато нижчі за ті показники, яких отримують українські виробники. Не виключено, що економічна ефективність українських виробників знаходиться далеко позаду економічної ефективності виробників Центральної Європи, але занадто великі розходження багатьох показників, зокрема за витратами кормів, які у багатьох випадках однакові з країнами-сусідами, дають підстави сумніватися у коректності зібраної інспекторами територіальних органів Держрибагентства інформації.

3. Ми мусили виключити з аналізу інформацію щодо динаміки обсягів/чисельності ремонтно-маточного поголів'я (за виключенням осетрових), оскільки стрибки у декілька десятків разів від року до року явно свідчать про некоректність зібраної інформації. Не виключено, що як респонденти, так і інтерв'юери не дуже розуміють відмінності між типами ставів, типами стад тощо. Це потребує посилення фахового навчання збирачів інформації, обізнаності їх з процесом виробництва продукції в аквакультурі.

4. Негативний вплив на якість інформації та можливості її коректного аналізу чинить відсутність реєстру рибогосподарських водойм – відсутність

такого реєстру/бази даних дуже суттєво відрізняє Україну від практично усіх сусідніх країн, включно з ЄС, з одного боку, та державою-агресором – з іншого.

5. Також не можна більш-менш зрозуміло пояснити наведені у таблицях кількості рибницьких господарств по країні та окремих областях, їх щорічні зміни у фантастичних обсягах (сотні, а то й тисячі господарств зникають та з'являються). Не виключено, що це пов'язано у першу чергу з нефаховою роботою збирачів інформації, хоча можуть бути і інші, невідомі нам, причини.

6. У зв'язку відсутністю прохань (навіть не вимог) до виробників про надання інформації щодо виробництва у РАС та проточних басейнах (сомівництво та форелівництво) охоплення інформацією згаданих напрямів, з урахуванням результатів окремих інтерв'ю, становить не більше 10–30 %.

7. Інформація щодо осетрів, можна припустити, більш-менш відповідає реаліям, оскільки виробництво цієї групи риб, яка майже у повному складі внесена до Списку II Конвенції CITES, відбувається майже повністю прозоро, на дозвільних засадах. З огляду на це відстежується загальноєвропейський (та і загальносвітовий тренд) до наголосу в осетринництві на напрямі виробництва кав'яру, а не товарної риби (певне виключення – Китай). Оскільки, як впливає з наявних даних, виробники досить рано почали виявляти стать осетрових, можна обґрунтовано припустити використання в осетринництві сучасних технологій, зокрема УЗД.

8. В Україні, як і у решті країн Європи, повільно відбувається диверсифікація у частині нових об'єктів рибництва. Спеціальне відтворення та вирощування застосовується лише до декількох видів з категорії «інші» – нішевої продукції – лина, європейського сома, судака. Згадувані у статистиці сріблястий карась, плітка, краснопірка не є об'єктами відтворення, вони лише використовують залишки ресурсів, які витрачаються на рибництво комерційно цінних видів, і виключно за методом вилову та часткового (вимушеного) втручання людини у їх життєвий цикл включаються до об'єктів аквакультури (за визначенням ФАО).

Роботи з доместикації нових об'єктів аквакультури з числа місцевих представників іхтіофауни, в Україні, наскільки нам відомо, на відміну від країн Європи не здійснюються. Такі роботи вимагають суттєвого фінансування з різних джерел, у першу чергу державного бюджету, як це відбувалось у ЄС протягом попереднього семиліття у рамках проекту «Diversify!» та низки інших проєктів. Крім того, в Україні так і не вирішено питання використання в аквакультурі так званих «червонокнижних» видів, які, за відповідальної та на науковому підґрунті доместикації, могли би стати об'єктами щонайменше нішевої аквакультури, а з іншого боку, нарешті створити базу для створення колекцій червонокнижних видів *in vivo* як це передбачено статтями 4 та 9 Конвенції ООН про охорону біорізноманіття, але так і не виконується в Україні. До таких видів належать минь (роботи з цим видом тривають уже багато років у декількох країнах Європи, але не в Україні), деякі аборигенні коропові тощо. Згадуємо у висновках про це, тому що диверсифікація об'єктів рибництва саме у напрямі використання аборигенних видів згадується у стратегіях ЄС на період до 2027 та 2030 рр. «Від ферми до виделки» та Біорізноманіття, а також у

Стратегічних настановах щодо розвитку сталої аквакультури ЄС на період до 2030 року.

9. Перераховані проблеми можна вирішити шляхом внесення змін до Закону України «Про аквакультуру» в частині умов ведення аквакультури з переводом цих умов до системи отримання дозволів (ліцензій) з обов'язковою звітністю виробників, створенням державної системи фінансування потрібних для розвитку аквакультури напрямів НДДКР, підвищенням рівня освіти виробників та представників компетентних органів держави, відповідальних за збирання інформації. Як показує досвід ЄС, Китаю, США, Росії, Норвегії тощо, без розширеного фінансування НДДКР та фінансової, фіскальної, технічної підтримки виробника продукції аквакультури зрушити галузь у напрямі виробництва корисної, поживної, потрібною населенню продукції аквакультури неможливо, і за збереження status quo на галузь чекає подальший занепад традиційного коропівництва, «тінізація» сомівництва та форелівництва та подальше зростання ролі імпорту у годуванні українців (зараз – близько 80 %, у ЄС – 70 %).

У той же час маємо зазначити, що питання збирання статистичної інформації виробництва продукції прісноводної аквакультури є актуальним не лише для України, а й для ЄС, про що останнім часом з'явилося багато публікацій. Вирішенню цього питання Єврокомісія приділяє сильну вагу, і, гадаємо, враховуючи наявність Угоди про асоціацію, Україні варто започаткувати співпрацю з ЄС у частині напрацювання схем збирання статистичної інформації про прісноводну аквакультуру включно з суходільною (маються на увазі РАС та проточні басейни тощо), адже йдеться про стале використання ресурсів та досягнення цілей, виголошених у Зеленій Угоді ЄС.